

CSABAI SAROLTA:

IFJUSÁGI REGÉNYEK A NYOLCVANAS ÉVEK
ELSŐ FELÉBEN

EGYETEMI DOKTORI ÉRTEKEZÉS

Szeged, 1989.

AZ IFJUSÁGI IRODALOM KUTATÁSÁNAK HELYZETÉRŐL

Bár az első gyermek- és ifjúsági irodalmi művek a felvilágosodás korában jelentek meg Magyarországon, az ifjúsági irodalom elmélete és kritikája rövid múltra tekinthet vissza, története pedig "alapjában véve irodalomtörténeteink "hiányzó" lapjait jelenti." ^{1.}

Benedek Elek 1888-ban elhangzott Képviselőházi beszédével már megtette az első jelentős lépést az ifjúsági irodalom "kritikája" terén, s századunk első feléből nagy írók /Móricz, Móra, Gárdonyi/ gondolatait is idézhetnék a gyermekekhez "szólás" felelősségéről.

Ennek ellenére az irodalomtudományban az ifjúsági irodalom fogalma csak a felszabadulás után nyert polgárjogot.

A felszabadulás után kongresszusokon és folyóiratok hasábjain bontakoztak ki a gyermek- és ifjúsági irodalom létjogosultságával, elméletével, pszichológiai-pedagógiai vonatkozásaival, esztétikai és műfaji kérdéseivel kapcsolatos viták.

Ezek közül az első Fehér Klára felszólalása a magyar írók első kongresszusán /1951. ápr. 27-30./.

E vitaindítót különböző újságok hasábjain /Irodalmi Ujság, Csillag, Uj Március/ megjelent írások követték.

A 60-as években az Élet és Irodalomban bontakozott ki széles körű "mesevita" /Élet és Irodalom, 1960. márc. 18-24./.

A Könyv az életrajzi regényekről közölt a műfaji sajátosságokat feltáró és kritikai írásokat /A Könyv, 1963.jan-okt./

Ennek az évtizednek "ajándéka" volt a Prágában megrendezett Nemzetközi gyermekirodalmi tanácskozás is /1964. jún. 9-11./.

Nagy jelentőséggel bírt továbbá a Jelenkor c. folyóirat által közölt s külön kötetben is kiadott Vita az ifjúsági irodalomról ². /Jelenkor, 1965. jan. - 1966. szept./
Izgalmas lenne e viták és előadások eredményeinek összegzése, ami azonban aránytalanná tenné a dolgot.
Ezért csupán néhány tételt emelünk ki, amelyeknek megfogalmazása jelentőségteljes lépés volt.

Az ifjúsági irodalom létjogosultságának és a felnőttirodalom egészében elfoglalt helyének kérdésére adott válasz ez, ami a hatvanas években s a hetvenes évek elején fogalmazódott meg egyértelműen.

"E szerint nincs külön ifjúsági irodalom és felnőttirodalom, nincsenek egyik vagy másik számára külön-külön esztétikai törvények, hanem csak egységes irodalom van, amelynek az ifjúság számára írt része természetesen tekintetbe veszi a mindenkori ifjúság korosztályi sajátosságait." ³. "Egy fa van, annak külön-külön ágai, levelei. Elvontabban: egy esztétika van." ⁴.

A pszichológiai kutatások eredményei igazolták, hogy a gyermek is fogékony az esztétikai minőségekre. ⁵.

A pedagógia és az ifjúsági irodalom kapcsolatának elemzői rámutattak, hogy "Az ifjúsági irodalom, ha jó irodalom, nem nevelési eszköz, nem pedagógiai tételek illusztrációja, hanem művészet." ⁶. A nevelő és az esztétikai funkció az értékes alkotások esetében nem válik el egymástól, kapcsolatukra a korrelativitás jellemző: "az irodalom egyetemes katartikus hatása az ifjúsági irodalom "pedagógiai" tendenciájával azonos." ⁷.

A 70-es évek időszaka két jelentős eseménnyel járult hozzá az ifjúsági irodalom ügyének alakulásához: Tanácskozás Szekszárdon /1971. okt. 5-7./, s az elhangzott előadások anyagának megjelentetése külön kötetben ⁸, ami alapművé vált a témával foglalkozók számára, valamint "Mit olvasnak a gyerekek?" címmel vita az Élet és Irodalomban /Élet és Irodalom, 1973. febr. - szept./.

A nyolcvanas években a Kortárs közölt vitát az ifjúsági sajtóról, majd pedig megjelent egy folyóirat e területnek szánt különszáma is /Alföld, 1988. 12.sz./.

Ezekon kívül a Könyv és Nevelés c. folyóiratban jelennek meg kisebb-nagyobb jelentőségű, változó színvonalú publikációk az ifjúsági műfajok alakulásáról, a Móra Kiadó által kiadott könyvekről.

Ezekben az évtizedekben kezdődött meg, s tart napjainkban is az ifjúsági irodalom esztétikai, műfaji kérdéseinek kidolgozása.

Az említett köteten s folyóiratcikkeken kívül külön említést érdemel egy nagy jelentőségű munka, ami az ifjúsági regényirodalom elemzése területén jelent meg. F. Komáromi Gabriella: A hetvenes évek ifjúsági regényei c. kötete nemcsak kimagasló, hanem hasonló példák nélkül álló teljesítmény is.

S mivel más kötetet, ami egy műfaj bizonyos korszakbeli sajátosságait tárja fel, nem tudunk felmutatni az ifjúsági irodalom kutatásának történetében, egyetértünk azzal a megállapítással, hogy "fájdalmasan hiányzik az irodalomtudomány és a kritika művelőinek csapata. Rájuk várna ugyanis az ifjúsági irodalom speciális esztétikai, műfaji és irodalomelméleti kérdéseinek tisztázása." ⁹.

E dolgozattal - a nyolcvanas évek első felében megjelent ifjúsági regények reprezentatív darabjainak elemzésével az említett hiányosságok pótlásához szeretnénk hozzájárulni.

A vizsgált időszakban kb. 80 ifjúsági regény érte meg első kiadását, s ezeknek csak néhány darabjáról született elemző írás.

Választásunk így esett a nyolcvanas évek regényeire, bár tudjuk, hogy az időbeli közelség egyszerre nehezíti s könnyíti a vállalkozást.

Az ifjúsági regényben a műfaji változatok határai élesebbek, mint a "felnőtt" prózában.

A regényirodalomban fellelhető fejlődési tendenciák azonban az ifjúsági regényt sem hagyhatják érintetlenül. Célkitűzésünk az, hogy megvizsgáljuk a regényműfaj változatainak továbbélését, átalakulását, feltételezett "korszerűsödését" a 80-as évek ifjúsági prózájában.

Szükség van ehhez a mai magyar regény legfontosabb tendenciáinak és műfaji sajátosságainak áttekintésére is, hiszen csak így állapítható meg, hogy egyúttal haladásnak, fáziskésésnek, lépéshátránynak vagy lépéstévesztésnek lehetünk tanúi.

A műfaji sajátosságok kutatásánál azonban nem hagyható figyelmen kívül, hogy "forma és világkép korrelatívve együttáll és dinamikusan integratív, ezért egymással szembeni elsőbbséget vagy levezethetőséget nem állíthatunk róluk." 10.

"A regény helyzetén azért lehet mindig, újra meg újra tűnődni, mert épp a regénytől várjuk, hogy a jelent rajzolja, ennek révén nekünk beszéljen, rólunk szóljon; ábrázolja, hogyan élünk, cselekszünk, gondolkodunk, milyen a beszédmodorunk, milyen a tárgyi, emberi környezetünk." 11.

Fontos tehát - a műfaji változatok kutatásával párhuzamosan - a következő kérdések vizsgálata is: Hogyan ábrázolják az elemzett művek konfliktusokkal, feszült-

ségekkel terhes változó világunkat, amelyben élünk, s amelyben a gyerekek is élnek? Korunk társadalmi, emberi feladatairól, az emberek életéről, gondolkodásáról, kapcsolatairól milyen kép tárul az olvasó elé? A "kaland"-ok mennyit mondanak a valódi élet bonyolultságáról, szépségeiről?

"A művekben kifejezett értékrend milyen szinten válik szuggesztív, magatartást orientáló művészi formává?" 12.

Ezekre a kérdésekre az írói üzenet, a cselekményszerkezet, valamint a szereplők jellemének, kapcsolatrendszerének elemzésével keressük a választ szembeesítve a műveket a befogadó, a "cimzett" korosztály életkori sajátosságaival, tapasztalatainak, világképének, érzelmi világának, értékrendszerének figyelembe vételével.

A KOROSZTÁLYI SAJÁTOSSÁGOK ÉS A KORSZERŰ TARTALOM
MŰVÉSZI KÖZÖLHETŐSÉGE

A művészi alkotás befogadása minden esetben egyedi, hiszen annak feltételei nem azonosak az olvasók különböző rétegeinél. Fontos szerepet játszik az olvasói tapasztalat, illetve a korábbi művek kialakította olvasói "elváráshorizont". 13.

Egy irodalmi mű a befogadás folyamatában válhat ifjúságivá. Vannak művek, amelyeket soha nem lehet "kinőni", mert minden korosztálynak mondanak valamit, s amelyeknek az újraolvasás során is újabb rétegei nyílnak meg a befogadó előtt. /Pl.: Mark Twain: Tom Sawyer kalandjai, Molnár Ferenc: A Pál utcai fiúk, Gárdonyi Géza: Egri csillagok, Jókai Mór: A kőszivű ember fiai stb. Ezek a művek éppen az írói szándék ellenére váltak ifjúságivá./

Más regényeket írójuk direkt az ifjúságnak "cimzett". /Pl.: Mikszáth Kálmán: A két keddusdiák, Móricz Zsigmond: Pipacsok a tengeren, stb, valamint a Móra Könyvkiadó gondozásában kiadott regények nagy része./

A klasszikus és ifjúsági művek meg is férhetnek egymással a kamaszok könyvespolcán.

Az olvasóvá érés folyamatában nem lehet szigorúan kijelölni az "egyedfejlődés" állomásainak határait. Az olva-

sói fejlettség ugyanis relativ és egyénenként sok eltérést mutat.

A mű befogadhatósága összefüggésben van bizonyos életkori sajátosságokkal, ebben az esetben a pubertás kor lélektani jellemzőivel.

A fiatal olvasónak nemcsak az olvasói, hanem az élet-tapasztalata is kevesebb, mint a felnőttné, világképe pedig töredékesebb. Értékrendje még alakulóban van, s ehhez támpontokat keres. Érzelmi életében könnyen jut el a végletekig.

Már a népmesék megértéséhez is szüksége volt bizonyos szintű elvont gondolkodásra, hiszen a népmese szimbolikus formában ábrázolja a valóság összefüggéseit.

Absztraháló-képessége azonban ebben az életkorban magasabb szintre emelkedik. Erős asszociációs képesség, a képzelet szárnyalása, továbbá a megismerés és a tett felfokozott vágya, azaz "kaland"-vágy ill. "akció"-vágy jellemzi.

Erősödik benne az értékelő-kritikai szembenézés a világgal, a szociális érdeklődés, a társadalom mozgásának történelmi igényű szemlélete, a világ megismerése során az értelmi tényezők jelentőségének felismerése, az eszmény - és életcélkeresés.

A lélektani sajátosságok befolyásolják ugyan az olvasmányok karakterét, s bizonyos hangsúlyeltolódásnak tanúi

lehetünk -, dinamikus cselekmény, polarizált ábrázolás, kevesebb áttétel, világos erkölcsi-világnézeti motívumok -, ez azonban nem jelentheti a kategóriák megmerevedését.

"Baj volna, ha a korosztályi sajátosságok tiszteletben tartása mögött a konvencionizmus vagy konzervativizmus dugárját rejtegetnénk. Hiszen többek között azt sem feledhetjük, hogy az ifjúság, felnőve, nemcsak a mi jelenünk olvasója lesz, hanem rajtunk túllépve, bennünket túlélve a jövő olvasója is." ^{14.}

Korunk emberének és valóságának teljesebb megközelítése érdekében a regényírónak fel kell fedeznie a mai valóság új tartalmait, élnie kell a cselekményvezetés új eszközeivel, vállalnia kell a külső mozgalmasság mellett a belső gondolati mozgalmasság s a belső értékek árnyalt ábrázolását, alkalmaznia kell a modern regénytechnika vívmányait. Mindez feltétele a korszerű tartalom művészi közölhetőségének.

"MINDEN KOR MEGTEREMTI A MAGA SAJÁTOS STILUSÁT,
FORMÁIT, MŰFAJAIT."

"A regény eddigi története azt bizonyítja, hogy ez a műfaj valamennyi közül a legrugalmasabb, a legképlékenyebb és a legtöbb alakváltozásra képes." 14.

A regénynek számtalan fajtáját lehet megkülönböztetni, hiszen tárgyára, szerkezetére és előadásmódjára nézve egyaránt a legkötetlenebb irodalmi forma.

"Az epikus világ létrejötte három alapvető struktúraelem jelenlététől, minőségétől függ. A világmetszet /játéktér/, a történés és a regényalakok rendre meghatározzák a fikció formáit, s az epikus világ e három szubsztanciális tényező viselkedése által nyeri el sajátos szerkezeti alakját." 15.

A klasszikus vagy hagyományos regény formai jegyei a 19. sz.-ban alakultak ki. E regényfajta hármas tartó szerkezetre épült. Első eleme a gondosan kidolgozott, fordulatokban gazdag cselekmény lineárisan előrehaladó kronológiával. A második elemet a cselekmény hordozói, a plasztikusan megformált jellemegek alkotják, akiknek viselkedését, cselekedeteit lélektani szabályszerűségek indokolják.

Mindezeket egy elbeszélő közvetíti, a mindig minden kérdésben kompetens, mindenről tudomással bíró, objektív elbeszélő, aki az én-regényeknél első személyű.

A hagyományos regény írója a valóság hiteles ábrázolására, törvényszerűségeinek összefüggéseinek feltárására, jelenségeinek értelmezésére törekszik. Írója abból az alapállásból indul ki, hogy a világot, a valóságot a művész objektíven, általános érvénnyel mutathatja be.

"Minden kor megteremti a maga sajátos stílusát, formáit, műfajait." ¹⁶. "Az egyes korok társadalmi, emberi feladatai, az élet, a gondolkodás, a lélektan hagyja rajta összetéveszthetetlen nyomait." ¹⁷.

A regényfajták elkülönítése, csoportosítása sokféle szempontból történhet. A csoportosítás szempontjai lehetnek: a regényírói nézőpont / első személyes és perszonális regény/, az epikai alaptényezők / cselekményes, jellemábrázoló és környezetábrázoló regény/, a tárgy és tartalom /kalandregény, utaztató regény, történeti regény, társadalmi regény, családregegy, lányregény, lélektani regény, fejlődés- és nevelődési regény, államregény stb./ a forma /levélregény, naplóregény stb./ a hangnem /humoros, didaktikus, szentimentális stb./.

Az eltérő szempontú csoportosítások következtében ugyanaz a regény többféle kategóriába is besorolható.

A prózairodalom hagyományos műfajai azonban mintha szűknek bizonyulnának a mai ember kitágult és megnövekedett

világképének epikus ábrázolására.

A hagyományos műfajok mellett a magyar prózában a 60-as években megjelentek a tényirodalom műfajai, a szociográfia, a dokumentumregény, a riportregény, a memoár s az emlékirat, valamint a jelképes ábrázolás műfajai, az allegória, a parabola, a groteszk, az abszurd, az áltörténelmi regény, illetve az értekező próza új műfaja, az esszé-regény.

E műfajok kialakulásában az epikus alakítás két fő iránya játszott szerepet. Az egyiket a regény alkotóelemeinek hagyományosabb kezelése jellemzi, a realista, realiztikus, valóságközeli ábrázolás. A másik irány az élmény vagy gondolati anyag megformálásának szubjektivebb változata, amelyet a stilizáltság, jelképiség, modellálás, groteszk - ironikus szemlélet és megjelenítés jellemez.

A nyolcvanas évek regényirodalmában mindezek mellett tanúi lehetünk egy olyan prózai megújulási folyamatnak, amely átrendezi, átértékeli az epikai alaptényezőket.

A regényolvasás hagyományos alapja az epikai alaptényezők azonosíthatósága, "melynek során megállapítható, hogy ki mondja el a történetet, hol és mikor játszódik a cselekmény, kik és milyen jellemeik a regény alakjai, s végül milyen megítélésformát, milyen értékrendszert sugall az elbeszélői előadásmód, hogyan foglaljunk állást az előttünk lepergett eseményekkel kapcsolatban." 18.

A regény hagyományos struktúrája tehát megengedte az egyszerűbb, történetyszerű értelmezést, még akkor is, ha az olvasás során szimbolikus mozzanatokot kellett értelmeznie, esztétikai transzformációkat kellett végrehajtania.

A nyolcvanas évek regényeinek technikai újításai során az egyvonalú cselekményt epizódokra bomlott, jelenetezett ábrázolásmód váltja fel.

A tér-időviszonyok bonyultabbá válnak, különböző idősi-
kok kerülnek egymás mellé.

A szereplők nem zárt jellemelek, s nem mindig róluk szól a regény. A tudat láthatatlan világa, a benyomások változása is az ábrázolás tárgya lehet.

Az elbeszélő személye nem határozható meg mindig könnyen, a mű folyamán változhat, s így különböző nézőpontok kerülnek egymás mellé.

Ez a regénytípus gyakran tartalmaz metaforikus elemeket, jelképes eseményeket, ismétlődő, jelentéshordozó motívumokat. Stílusát sokféleség, esetleg labirintus-szerű mondat szerkesztés jellemzi.

Az új regény műfaji sajátosságai azt sugallják, hogy a világ a régi módon nem közelíthető meg, csak áttételeken keresztül, jelképek segítségével. Elbeszélője nem érzi magát a régi módon kompetensnek a világ egészének ábrázolhatósága kérdésében.

Mindez a megváltozott világlátást tükrözi, s a befogadó-

nak fel kell hagynia a hagyományos elemek keresésével,
új módon kell gondolkoznia a műalkotás megközelítése
során.

A REGÉNY MŰFORMÁI AZ IFJUSÁGI IRODALOMBAN

A műfaji típusok erős elhatárolódását mutató ifjúsági regényirodalomban a regény műformái közül - a tárgy és tartalom szempontjából - a következő műfaji csoportok találhatóak meg: kalandos regények, társadalmi regények, lányregények, történeti regények s az ún. átmeneti műformák.

A kalandos regények csoportjába a robinzonád, az indiánregény s a kalandos utazások tartoznak.

A társadalmi regényt mai /iskolai, vakációs, úttörő, stb./ történetek s a bandaregény képviselik.

A következő csoport a lányregényeké, amelyeknek fejlődése a társadalmi regény irányába mutat.

A történeti regény lehet szorosabb értelemben vett történelmi regény, regényjellegű életrejzi regény és a félmúlt regénye.

Az ún. "átmeneti műformák" elnevezés a művészet és az álművészet közötti átmenetre utal. Ide sorolhatók ¹⁹.

- többek között - a tudományos-fantasztikus és a bűnügyi regények, amelyeknek bizonyos darabjai az irodalom autonóm műformáinak is felfoghatók.

A dolgozat további fejezeteiben - ahol szükséges, a műfajváltozás folyamatának lényeges összefüggéseire is rámutatva - az említett műfajok nyolcvanas évekbeli hely-

zetét szándékozunk megrajzolni a vizsgált korszak regényei közül választott példák segítségével.

A kaland szerepe a műfajteremtésben

"A regény ősi alakja, a kalandregény tisztán eseményeket ábrázol, mint az epika, s az események külső kereteit írja le." 20.

A kaland ugyan a műfaj legnagyobbjainál sokat mélyült, sőt lélektani és társadalmi problémák ábrázolásának eszközévé is vált, ugyanakkor azonban "tovább virágzott az ősi, primitivebb regényváltozat is, amelyben a harc, a kaland szinte kizárólagosan az izgalomkeltés érdekében halmozódik, lélektani motiválás, belső történelem - vagy emberábrázolás alig van." 21.

Az ifjúság kezébe adott első regények a mozgalmas, fordulatos cselekményű, kalandos regények közül kerültek ki, s a kaland a mai napig az ifjúsági regény műfajteremtő jegye maradt.

Ez a tény arra a feltevésre épül, hogy a regényekben található kaland "képzeletben átélt cselekvés, a képzeletbe transzponált tett, tettepótló képzelet, a környezettel való szembefordulás, a valóságos világból való kivonulás a játék valóságába, ahol nagyon is komolyan kell venni a szabályokat." 22.

A kaland felfogható az emberi lehetőségek gondolati úton történő számbavételének, amellyel az ember elkerülheti a tényleges kísérletezésben rejlő veszélyeket.

A kaland - továbbá - fantáziaanyagot biztosít a valóság relációinak megismeréséhez.

A kaland révén azonban könnyen devalválódhat is az ifjúsági regény, ha az nincs megtöltve emberi, társadalmi tartalommal, s ha azok azt sugallják, hogy csak a külvilág számára is látható cselekedettel lehet valamilyen célt elérni. Hiszen a nyugalom, a kontempláció és az éltre való összpontosítás időszaka is érhet annyit, mint az aktivitás.

"A serdülőkor a nagy és hirtelen változások kora, amikor a teljes passzivitás és letargia periódusai a heves aktivitás periódusaival váltakoznak." 23.

Azt a tényt, hogy a valóság relációi nem csak mozgalmass eseményeken keresztül ábrázolhatók, a lírai alkotások s a lírai hangvételi prózai művek bizonyítják /pl.: Móra Ferenc: Kincskereső kisködmön, A.de Saint-Exyperi: A kis herceg, Gyurkovics Tibor: Kiskutya-nagykutya/.

A lényeges mindenekelőtt az, "hogya mit tud az író a kalanddal kifejezni, mit tud a kaland "mögött" elrejtetni. Életet, jellemeket, emberismeretet, környezetrajzot, mélységeket." 24.

"Az igazi kaland próbája a gyermeki személyiségnek.
Nem lehet kevesebb ennél - még képzeletben sem. Minden
más csak kalandpótlék, életpótlék." ²⁵. Ezt fogjuk szem
előtt tartani, amikor a kaland minőségeit vizsgáljuk az
ifjúsági regényekben.

A KALANDOS REGÉNYEK: A ROBINZONÁD, AZ INDIÁNREGÉNY
ÉS A KALANDOS UTAZÁS

A kalandregény és a kalandos regény műfaji elhatárolása az ifjúsági regényeket illetően Kolta Ferencről származik.

E szerint "a kalandok zsúfolásáért íródott könyv: kalandregény, a valóban művészi mondanivalót fordulatos, az ifjúság kalandvágyát is kielégítően szolgáló mű: kalandos regény, s e kétféle elnevezés mögött értékítélet rejlik."²⁶.

A kalandos regények közös műfaji jellemzője az izgalmas, fordulatos, jól megszerkesztett cselekmény, amelyben a tetőpont után váratlan fordulattal következik a történet lezárása.

A főszereplő rendkívüli testi vagy szellemi tulajdonságokkal rendelkező, esetleg rendkívüli körülmények közé kerülő hős. A cselekmény s a szereplők erősen polarizáltak, s az olvasót pozitív vagy negatív állásfoglalásra készítetik.

Az érdekesítő, fordulatos cselekmény mellett gyakori a pontos, részletező leírás, s a földrajzi, biológiai, technikai, történelmi, néprajzi vagy művészettörténeti információ.

Az első robinzonád, Defoe műve természetesen nem az ifjúságnak készült a XVIII. sz. elején, de az ifjúsági irodalomba az elsők között került be.

Defoe regénye nyomán számos robinzonád született, a magyar változatok közül Sándor István: Jelky András kalandjai c. műve.

A robinzonádok hőse a társadalomból kiszakított ember, aki kalandos utazás után lakatlan szigetre kerül, s ott kemény küzdelmet kell folytatnia az életben maradásért. Az átmentett eszközök birtokában azonban újrateremti a civilizált életfeltételeket maga körül.

A műfaj az ősi forma megjelenése után kb. 150 évvel megújulását élte meg Verne regényeinek sorában. /J.Verne: Rejtelmes sziget, Kétévi vakáció, Tizenötéves kapitány/.

Verne a Kétévi vakációban így fogalmazza meg az ifjúságnak szóló mondanivalót: "... jól jegyezze meg minden gyermek, nincs olyan helyzet, akármilyen veszélyes is legyen, amellyel a rendszeretet, az állhatatosság és a bátorság meg ne tudna birkózni."

A robinzonádnak születtek mai változatai is, ezekben azonban az embert próbáló helyzetek világaként nem mindig a sziget szerepel /pl.: Csontos Gábor: Suhogó völgy/.

A robinzonád azonban - már a hetvenes években is - inkább csak motivumként volt jelen a különböző típusú ifjúsági regényekben.

/pl.: Bálint Ágnes: Hajónapló, Csukás István: Nyár a Szigeten, Csontos Gábor: Galambsziget, Illés Sándor:

Kalandsziget/, a nyolcvanas években pedig - valószínűleg átmenetileg - motivumként sem számottevő.

A robinzonád mellett az indiánregény is a pubertás kor sajátos izgalmas olvasmánya. Kaland, harc, egzotikus táj, rejtélyes világ, veszedelmek, hősök különös életmóddal, szokásokkal, cselekedettel, az ősi, természetes ember romlatlansága, hősiessége.

Ezek a legjellemzőbb jegyei az amerikai romantika képviselője, J.F. Cooper által a XIX. sz. végén megalkotott regényműfajnak. Az indiánok jó tulajdonságai, erkölcsi értékkel bírnak /bátorság, kitartás, hűség, összetartás, a nők és az öregek tisztelete, a méltó ellenfél megbecsülése, stb. Az indiánok valódi történelmi drámáiból azonban az indiánosdit játszó gyerekcsoport keveset élhet át.

Cooper nyomán számtalan indiánregény íródott, de a magyar irodalom nem mutathat fel belőle sokat.

"Maga az indiánregény hagyományosan szabályos változáttal hiánycikk volt nálunk nemcsak a hetvenes évek második felében, hanem korábban is. /Nem így a német vagy a lengyel ifjúsági irodalomban. Ott tartja magát./

Nálunk kalandpaneljai vannak használatban, a megkiméltebbek csakúgy, mint az agyonhasználtak." 27.

A kalandpanelektől, s a kalandregény elkoptatott fordulataitól nem mentesen ugyan, de azért sikerrel rekonstru-

álja az indiánok életét Rónaszegi Miklós: A Sánta Bölény c. indiánregényében.

Az indiánok letűnt világa elevenedik meg a drámai epizódokban és egzotikus motívumokban gazdag ifjúsági regényben: régi vadászmezők, harci dobok, suhanó nyilak, acélos paripák.

A cselekmény az indián hiedelemvilág egyik eleme köré épül: amelyik állatot sikerül a harcosnak elejtenie, az lesz a totemállatja, annak szelleme őrzi majd egész életében.

A modern regények korában irt indiánregény cselekményének ideje és a megírás kora között az író úgy teremti meg a kapcsolatot, hogy az eseményeket egy indiántörzs fiával mesélteti el.

Találunk a mai regények körében gyerektörténetet is az indiánregény cselekménymotívumaival és stílusfordulataival /Kádár Péter: Csupacsel/.

Előfordul azonban, hogy csak a regénycim ígér indián-történetet /Kende Sándor: Lusta Emmi és az indián/, vagy csupán diszletként szerepelnek az indián kellékek /Kende Sándor: Lusta Emmi tetten érik/.

Sajátos módon jelenik meg az indiánregény hiánya Petrovác István: 13 fő egy kutya és egy igazgató c. regényében.

A gyerekek indiántábort terveznek a nyárra, de vállalkozó szellemű vezető híján "katonai" tábort szerveznek helyette.

A kalandos regények harmadik jellegzetes változatában, a kalandos utazásokban két fő réteg található meg összefonódva: az utazás során átélt kaland /földrajzi felfedezések, vadászkalandok, különböző felfedező utak, stb./, valamint a tájakhoz, emberekhez kapcsolódó ismeretterjesztő információ /J. Verne, Jack London, Hemingway, stb. művei/.

A mai regények körében Padisák Mihály találta meg e műfaj lehetőségeit a mai ifjúság problémáinak kifejezésére. Az Éljen a száműzetés c. hetvenes évekbeli regénye egyik érdeme pl. a tenger gyönyörű világának bemutatása. A mű azonban nem elsősorban regényes útirajz, hanem a kamaszlélek alakulását is jól bemutató vakációs történet, ifjúsági társadalmi regény.

Amíg az Éljen a száműzetés az Adriai-tenger világába "utaztatja" az olvasót, az 1980-ban megjelent A csúcs mindig fölöttünk van a Mátrába. Az író társadalmi regénybe ágyazva újította meg a régi műfajt.

Az utazás ezúttal készülés az életre; értelmes kaland. "Próbákon és megpróbáltatásokon acélosodik az ember. Olyankor megméretik, kiben mi lakik, s olyankor szilárdul

meg bennünk az a láthatatlan valami, amit úgy hívnak, hogy jellem." 28.

A jellemformáló események folyamán a 8. osztályos gyerekek életének valóságos nehézségei, problémái tárulnak elénk; konfliktusok a családon belül, az osztálytársak között, tanulmányi, pályaválasztási gondok, azaz "az élet a maga kanyargós útjaival, tragédiáival, megpróbáltatásaival és kalandjaival." 29.

Nehézségek leküzdésén keresztül vezet az út az utazásra kiválasztottak közé kerülésig; fel kell jutni egy kisebb sziklára, az Oszolyra, majd pedig önállóan kell előtérmenteni az utazáshoz szükséges pénzösszeget.

Az utazási előkészületek nagyfokú önállóságot követelnek, de sok izgalmat is kínálnak. A cselekmény középpontjában a nagy csúcs, a Púpos-orom megmászása áll, ennek meghatározásával jelölhetők ki a szerkezeti egységek; készülődés, a nagy utazás és sziklamászás, majd az azt követő lírai befejezés.

A cím s a regénybeli hegymászás példázat, hiszen a nagy csúcs megmászása próbára teszi a gyermeki akaratot, figyelmet, önfegyelmet, s így felkészíthet az élet más nehézségeinek leküzdésére.

A hegymászás pedig értelmes kaland, egyszerre jelenti a kirándulást, a mozgási és sportolási lehetőséget, a

szabad idő - vakáció - eltöltésének értelmes módját, a tartalmas közösségi életet, a vállalkozást, felfedezést, izgalmat, s a természet megismerésének lehetőségét.

"Ha tehetné, az olvasó kamasz, azonnal Kószáló tanár úr hegymászói közé kéredzkedne, indulna a Javorinára, gerendaházba, havasokra, medvék szomszédjának." 30.

A kalandos ifjúsági regények csoportjába tartozó utazási regény egy sikeres gyermekváltozata jött létre Padisák Mihály művében; "a régi műfaj sztereotip szereplőit is sikerült behelyettesíteni a gyerekvilágból. Ilyen Dönci figurája. Ő az eleven bedekker. Verne szórakozott tudósainak, hajószakácsainak kisöccse." 31.

A befejezés pedig, ami egyúttal az utazás vége, búcsú a gyerekkornak egy bizonyos szakaszától, utána új, más jellegű időszak következik. Ez a jelenség - az utazás végének és a gyerekkor egy bizonyos szakasza lezárulásának egybeesése más ifjúsági művekben is megfigyelhető /Pl.: Mándy Iván: Tatárok a tengeren/.

A mai ifjúsági regény írója a fenti példával illusztrált módon teszi alkalmassá a többévszázados műfajt a mai ifjúság problémáinak ábrázolására.

KORTÁRS ALKOTÓK MAI TÁRGYU REGÉNYEI, AZAZ
IFJUSÁGI TÁRSADALMI REGÉNYEK

"Az irodalom nagy alkotásai lehetővé teszik annak vizsgálatát, hogyan élik át az emberek szerepeiket a társadalomban." 32.

"A regényből tudjuk meg, mi az, ami egy kor emberét leginkább jellemzi és izgatja." 33.

A regény hősén kívül a társadalmat is megvilágítja, annak egy csoportját, képviselőit, lényeges összefüggéseit.

Ugy vélem, az, amit "mai tárgyú" ifjúsági regénynek nevezünk, tulajdonképpen ifjúsági társadalmi regény.

E regénycsoportnak legfontosabb műfaji változatát az ún. mai - iskolai, "társadalmi" történetek alkotják, valamint a napjainkban divatossá vált vakációs regények.

E regénytípus darabjainak tárgyi rétegét a gyermekek által átélhető, tapasztalataikon nem messze túlmutató események alkotják.

Középpontjukban gyermekek vagy gyermekcsoportok állnak, akik korosztályuk életkori sajátosságainak megfelelően cselekszenek; versenyre készülnek /Berkes Péter: Bezzeg a Töhötöm!/, ünnepi előkészületekben vesznek részt

/Gyurcsik Rozália: Vizbevető hétfő/ utaznak a Balaton körül /Nemere István: A fantasztikus nagynéni/, túráznak a hegyekben, /Padisák Mihály: A csúcs mindig fölötünk van/, ismerkednek egymással /Kende Sándor: Lusta Emmi tetten érik/, táboroznak a hegyekben /Petrovác István: 13 fő, egy kutya és egy igazgató/, pályaválasztási gondokkal küszködnek /Kovács Lajos: Nyolcadikba járnai áprilisi tréfa/, stb.

A jó ifjúsági társadalmi regényben a kamaszkor valós, átélhető problémái találhatóak meg. Ezért "... az ifjúsági társadalmi regényt az adott 10-14 éves korban nem pótolhatja semmi egyéb, sem klasszikus ifjúsági, sem a felnőttirodalomból alászállott munka, ezen a területen a kortárs alkotóknak és a kortárs műveknek kell helytállniuk. A maga világában és korában, a felnőtt és a gyermek viszonyában, a gyermek és gyermek kapcsolatában csak az ifjúsági társadalmi regényből tájékozódhat és saját egyéniségének felismeréséhez és kialakításához is elsősorban tőle várhat segítséget a 10-14 éves gyermek."³⁴.

A műfaj regényeinek egy része az iskolai élethez kapcsolódik. Ilyen Berkes Péter: Bezzeg a Töhötöm! c. regénye, amelynek témája a Tigris utcai ált. isk. 6. b. osztályos tanulóinak készülődése a Töhötöm utcaiakkal való versengésre.

A regény hagyományos értékeket aktualizál; Hogyan bizonyítja létét a tehetség a tanári elmarasztalások, kriti-

kák súlya alatt, amelyek a "Bezzeg a Töhötöm utcaiak!" megfogalmazásban hangzanak el az új osztályfőnök szájából.

A tanárok a regényben kerékkötői a diákok fantáziadús megnyilvánulásainak. A regény nem nélkülözi a felesleges izgalomkeltést, a meglepetéseket, sőt, az ún. cselekménypatronokat, amelyek az érdeklődés felkeltésének látványos, de különösebb funkciót nem hordozó elemei; pl.: a 6.b. osztályosok különleges ötletei az "újmódi népi hangzások előállítására", "az etüd brillantissimo a la bontófésűtől a luftballonkerregő selyempapír rezonátorral és anélkül ...".

A versengési szellem a képességek bizonyítási szándéka a 10-14 évesek életkori sajátossága. Ennek ábrázolása érdeme is lehetne a regénynek, ha nem várna az olvasóra a blöff, ami a regény szereplőinek is csalódást okoz.

Húsz iskolai - családi történetet mesél el Kovács Lajos: Nyolcadikba járni áprilisi tréfa c. regényének egyik kamaszhőse.

A szereplők egy meg nem nevezett, tehát bármely iskola 8. osztályának diákjai. A dekameron-szerű - apró, jellemző epizódokból összeálló - elbeszélésciklus darabjai jellem- és helyzetkomikumra épülnek a valóságanyagot a 8. osztályosok életéből merítve.

A regény "afféle kis tükörként szolgálhat akár a pedagógus számára is, aki szinte láthatja magát az áprilisi tréfa lapjain nemes törekvéseivel, de egyben mulattató, modoros, kénytelen-kelletlen felöltött gesztusai-
val, kényszerpózaival, gyakran bizony az élénk értelmű, éberem fülelő diák számára száraz, poros mondataival, átlátszó cseleivel." ³⁵. A műnek nagy érdeme a serdülőkor sajátosságainak ismerete; "a gyerekek épp-
úgy megtalálják majd az eminens Ervin, a sokgyerekes családból származó Géza, a cserfes Magdi, s a vele örö-
kösen vetélkedő Jutka vagy a tunya, ormótlan és buta Csaba párját közvetlen környezetükben, ahogy a pedagógus is megtalálja a regény megfelelő típusait saját tanítványai között." ³⁶. A regény - az említett irói eljárások vonatkozásában - Janikovszky Éva műveivel rokonítható.

Ünnepi készülődések adják a témát Gyurcsik Rozália: Vizbevető hétfő c. regényéhez. A gyerekszereplők hétköznapjai eseménytelenek lennének, ha nem jönne a húsvét, s nem kapcsolódna hozzá néhány népszokás, amelyeket a gyerekek fergeteges hangulatban "játsszanak el", s amelyeknek hatására a főhős hirtelen jellemfejlődésen megy át.

A regény eseményei csupán a formát adják a húsvéti népszokások ismertetéséhez, -életre keltéséhez. A húsvéti

nyúlvasárlás először a városi gyerek természet utáni vonzóadásának tűnik, - illetve Gyurcsik Rozália másik regényében is láthatunk -, később azonban kiderül, hogy ugyanúgy a húsvéti népszokásokhoz tartozik, mint a képeslapok küldése, a jókívánságok elmondása, a tojásfestés és a legnagyobb esemény, a locsolkodás.

"Igy történt, hogy Pocok nyugodtan elmondhatta kiselőadását a népi kalendárium jeles napjairól, a húsvéti ünnepkör szokásairól, a tojásfestés ősi eredetéről, a tűz- és ételszentelés régi, de már el-elmaradozó hagyományáról."

"A gyerekek meglepődtek, amikor megtudták, hogy avar és népvándorlás kori sirokból is került elő festett tojás-héj " - olvashatjuk a regényben.

A néprajzi információk egy része narratív szöveggé alakulva, más része pedig egy hetedik osztály tanulóival "eljátszatva" jelenik meg előttünk. Ez az "eljátszás" azonban helyenként túlságosan harsányra sikerült.

"A húsvéti nyúl körüli bonyodalmak az első locsolás történetével és a vékonyka szálon megírt első szerelemmel, nem elegendőek igazán a regényhez." 37.

A főszereplőt kivéve a családtagokról csak vázlatos képet kapunk. A gyermekszereplők stilusa tartalmazza a mai gyermeki beszéd jellegzetességeit, ily módon tükröződik annak esetenkénti igénytelensége is.

Városi gyermektársaság, pontosabban középiskolás diákok társasága áll a középpontjában Kende Sándor: Lusta Emmi tetten érik, illetve Lusta Emmi és a szerelem c. regényeinek, amelyekhez az előtörténetet a már korábban megjelent Lusta Emmi és az indián c. regény alkotta. A Lusta Emmi tetten érik c. kötetben akció akciót követ.

Egy kaposvári szakiskola néhány diákja meglátogat egy másik iskolát, jelen esetben egy pécsi gimnáziumot, s a diákok eseménydús napokat élnek át együtt: játékos vetélkedőt rendeznek a tornateremben, szánkóznak az első havon, meglátogatnak egy tűzoltólaktanyát, hangszereket szereznek be egy zenekar alakításához. A Lusta Emmi és a szerelem c. regény az előbbi eseményeket folytatja, a pécsi diákok Kaposvárra látogatásával. Mint több mai témájú ifj. regényben, itt sem marad el az eltűnt tárgy utáni nyomozás, ami sikerrel végződik. A regény végén végetér egy utazás, s lezárul egy korszak, ami után a fiataloknak már komolyabbnak kell lenniük.

A két regény epizódok sorozatából áll, amelyek érdekesek és mulatságosak próbálnak lenni egyszerre, de nincs bennük igazi tét.

"Kis és nagykaszasokról, ünnep- és hétköznapijairól, érzelmi viharairól, kedves szertelenségeikről, felnőttektől megmosolygott, de számukra égrengetően fontos élmé-

nyeiről írni kell és lehet, hiszen épp ez a korosztály e könyvek legbuzgóbb olvasója. De így, egy hajánál fogva előranciaigált történet kinban fogant bonyodalmai között, kiegészítő iskolások szintjére süllyesztve és mozgatva, nem ismerhetnek magukra és világukra." 38.

A gyermekmagány több ifjúsági társadalmi regényben is megjelenik.

Katkó István: Telefon-papa c. életmódregénye görbe tükörnek is felfogható. Az elfoglalt, gyerekeket telefonon nevelő szülők részben a rohanó élet áldozatai /távnevelő szülők/. A mai problémát felvető, happy end-del záruló, szelid humorú regény legfőbb érdeme a probléma aktualitásából ered.

Márton Klára: Gyorsan szállj fel a buszra! c. műve a problémák megoldásában magára maradó fiatal lány helyzetét mutatja be. A vidéki kamaszlány elvált szüleihez, majd pesti ismerőseihez vezető érzelmi útkeresésének középpontjában mindig a felelősség kérdése áll. A hagyományos eszközökkel írt regényben igen jó jellemrajzokat találunk.

Regénytémaként ritkán fordult még elő olyan esemény, amiről Iszlai Zoltán: Apa, anya meg a tanya c. regényében olvashatunk. Pedig a jelenség mindennapos, csak a benne rejlő lehetőségeket kell feltárni.

Egy serdülő lány egyes szám első személyben mondja el, hogyan vettek a szülei - egy értelmiségi házaspár - telket a hegyekben és építettek rá faházikót. Az epizódok sorozata laza szerkezetűvé teszi a regényt.

Az epizódszerűség lehetőséget adna ugyan a szélesebb társadalmi körkép felvázolására, de azzal adós marad a regény. Inkább a felnőttek viselkedésében, jellemében megmutatkozó fonákosságokat, visszásságokat fedeztetni föl.

A mű első személyű elbeszélő szövegét lexikon-szemelvény-szerű részletek szakítják meg a magyarországi postaszolgálat fejlődéséről, a középkori spanyol lovagi viseletről, a kőzetek és talajfélések keletkezéséről, stb., amelyek, bár színesítik a művet, olykor mégis tudálékos oktató fejtegetésnek tűnnek.

Az elkoptatott kalandpanel, a kincstalálás pedig ki is maradhatott volna.

A derűs hangvételi regény stílusán a diáknyelv eleven-sége tükröződik.

Mai témájú pszichológiai regényt írt Asperján György: Rohanj velem! címmel.

A társadalom perifériáján élő, a társadalomba nehezen illeszkedő ifjúsági rétegek életének, gondolkodásának ábrázolása a 70-es évek elején új témaként kapott helyet a magyar prózában /Csörsz István: Sirig tartsd a

pofád!, Császár István, Csalog Zsolt, Hajnóczi Péter,
Asperján György, Géczi János művei/.

Napjaink gyermekirodalmában a cigánygyerekek életéről szóló regényekben találhatunk ezzel rokonítható valóságanyagot.

Asperján György regényének témájaként egy félárva, hányatott sorsú, "lelkileg sérült", intézetben nevelkedő fiú életének egy darabját választja, s a választott életszeleten keresztül bemutatja egy, a társadalom perifériáján élő társadalmi réteg gondolkodását, perspektíváit. A regény főszereplője azonban nem csupán a társadalomnak egy rétegét képviseli, hanem saját korosztályát /a prepubertást/ is.

Az iskolázatlan, alkoholista szülők gyereke, akit a családtagok közül csak a nagymamához fűznek érzelmi szálak, keresi a helyét a világban.

Példaképe nincs, kapcsolatai az intézeten belül csalódások forrásává válnak, a haverokban nem mindig bizhat, a tanárok fásultak, el vannak foglalva saját problémáikkal, a pszichológus csak a kérdőíveket tölti, Imre személye közömbös neki, s így problémáit nem is oldhatja meg.

Vonzódása egy fiatal nevelőnőhöz természetes, hiszen érzelmi kötődést keres és választ a kérdéseire. S mivel a felismerést, a tapasztalatokat az élet nem adja in-

gyen, Imrének sokat kell szenvednie, amig megtudja, hogy "Az igazság az idő gyermeke", ^{39.} s egyedül kell eljutnia addig a felismerésig, hogy az életnek van értelme, s hogy válni kell valamivé; s kötelességünk "megkeresni a világban, a társadalomban azt a helyet, ami a mi helyünk, ahol olyan feladatokat kell elvégezni, amiket rajtunk kívül senki más nem végez el." ^{40.}

A kérdésfelvetés, amely az életről, a létről, az ember feladatairól alkotott irói gondolatokat tartalmazza az irodalom ontologikus elhivatottságának jogát bizonyítja.

Az irói üzenet a modern regénytechnika eszközein keresztül jut kifejezésre; ilyen a filmszerű ábrázolás, az ugráló, mozgó képek, montázstechnika, az idősikok változása, azaz a jelen idejű cselekmény váltakozása múltbeli emlékdarabokkal, valamint a szövegkeveredés.

A regény jelen ideje az a nem egészen egy tanév, amit a főszereplő, Imre az állami gondozottak gyógyintézetében tölt.

A másik idősik Imre intézetbe kerülését megelőző "előélete", amelynek képei képzeletében gyakran felvillannak.

A szöveganyagnak különböző rétegei vannak. Első rétege a harmadik személyben elbeszélte cselekmény, ami a 8. osztályos fiú életét mutatja be az intézetben.

A második réteg ehhez szorosan kapcsolódik, pontosabban ezzel ötvöződik: a fiú érzéseinek, gondolatainak, félelmeinek, vágyainak leírása belső monológok formájában.

A harmadik réteget a különböző művekből vett részletek, idézetek képezik, amelyek vagy az eseményekhez, vagy a fiú gondolataihoz kapcsolódó olvasmányélmények.

A tárgyilagosság, a főszereplő környezetének rajza keveredik tehát az ő személyes megnyilatkozásaival, s a benne lezajló lelki folyamatok rajzával.

A regényben alkalmazott irói eszközök a világ komplex láttatására adnak lehetőséget.

Az ifjúsági társadalmi regénynek volt egy sikertelen s ma már "kihalt" műfaji változata: az úttörőregény.

"Az úttörőregény az ötvenes évek receptje szerint az élet minden dolgát egy "mozgalmi szemüvegen" át látta - így a mozgalmi életet és a gyerekeket is./" 41.

A mozgalmi élet eseményeiből azonban fölösleges külön műfajt létrehozni, mert azok sohasem önmagukba zártan, hanem az egésznek részeként léteznek.

E műfaj megújítója Kántor Zsuzsa, akinek néhány regényben már sikerült esztétikai értéket létrehozni e műfaj keretein belül is /Kántor Zsuzsa: Osztályfénykép/, más regényeiben azonban a didaktikusan politizáló rossz

hagyományokat alkalmazta /Kántor Zsuzsa: Kulipintyó/.

A 80-as években az úttörőregény már nem képez külön műfaji kategóriát, elemei beépültek a társadalmi regény elemei közé, tematikájuk nem sajátosan az úttörőélet köréből való, s értékrendszerükben is az általános emberi ill. gyermeki tükröződik. /Pl.: Nagy Katalin: Hó-napló, Kertész Balázs Pé: Előre gonoszok! Apró fejezetek nyolc különös nap krónikájából/.

A gyermek- és ifjúsági társadalmi regények sorában különleges helyet foglalnak el Janikovszky Évának a 60-as évek közepétől megjelent művei, amelyek a műfaji és korosztályi besorolást egyaránt nehezen türik el.

A Janikovszky-művek sajátosságainak bemutatására különösen alkalmas a 80-as években megjelent A hét bőr c. regény, hiszen felfogható a sajátos Janikovszky-műfajban írott sorozat egyik darabjának.

A mű elbeszélője ugyanaz a fiú, aki a Már óvodás vagyok, Már iskolás vagyok, a Velem mindig történik valami, a Jó nekem, a Kire ütött ez a gyerek, az Akár hiszed, akár nem, vagy a Ha én felnőtt volnék c. művek egyes szám első személyű elbeszélője, aki "A hét bőr"-ben éppen hetedik osztályos.

E műnek is a korosztályát képviselő gyermek áll a közép-pontjában a korosztályt jellemző világgéppel, élmények-

kel, konfliktusokkal, feladatokkal, véleménnyel, érzésekkel.

"Az írói nézőpont, a szemlélet, a műalkotás, sőt az életmű darabjainak összetartó eleme. Nemegyszer megmagyarázhatatlanul az esztétikai hatás forrása is. Az írói "én"-nek szövegszervező ereje van." 42.

A mű egy hetedik osztály mindennapjaiból közölt jelenségekkel jellemzi a gyerekek - felnőttek életét, világukat.

A fejezetek többsége "Az úgy volt ..." bevezetéssel kezdődik, mintha az elbeszélő szóban mondaná el élményeit anekdotaszerűen.

Bár a cselekmény fordulatos, annak ismertetésével nagyon keveset tudnánk közölni A hét bőrről, amelyben hétköznapi szituációk jelennek meg. Jelen van azonban a kapcsolatok, szituációk ellentmondásossága, fonáksága a felnőtt számára is tanulságosan, görbe tükörben.

"A kertvárosiak folyton hátra fordultak óra közben és bámultak minket. Azt lesték, hogy feleltetésnél jelentkezünk-e? Mert az is rossz volt, ha igen és az is, ha nem. A tanaraknak meg mi voltunk a nahogyishivják gyerekek." 43.

Az irónia és a humor végigvonul Janikovszky Éva művein. A humor a valóság ellentmondásaiból táplálkozik, amelyek a gyermeki logika révén még nyilvánvalóbbá válnak.

Pl.: "Kiváncsi vagyok, mi lesz, ha visszajövünk. Jó lenne, ha akkor is annyira szeretnénk idejárni, amikor éppen ide kell járnunk." 44.

A cselekmény lazán összefűzött életképekből, epizódok sorozatából áll. A monológba a párbeszéd is beépülnek. Janikovszky Éva művei "modellszerűségükkel, szabálytalanságukkal, a hagyományos epikus eljárások elvetésével, azaz a fordulatos meseszöveg és az árnyaltan ábrázolt hősök hiányával is egy magasabb szintű emberség állapotába akarják juttatni a mindennapi életet - és a gyermekvilágot." 45.

Vannak a mai témát feldolgozó művek körében olyanok, amelyeknek középpontjában az ember-állat kapcsolat áll. Találunk ezek között városi történetet, mint pl.: Köves József: A közös kutya c. regénye, amelyben a lakótelepi gyerekek állatok utáni sóvárgása jelenik meg, vagy Lux Alfréd: Macska az asztalfőn c. regénye, amelyben a macska még egy család egyensúlyának helyrebillentésében is szerepet játszik.

Az ember és a természet, pontosabban a gyerekek és az állatok között az e regénytípusban fennálló kapcsolatból már hiányzik mindaz a természetesség, amely pl.: a félmúlt regényeiben /pl.: Annus József: Szintén Fickó, Döbrentei Kornél: Hangyaúton, Kósa Csaba: Szélfúvó Garabonc/ előforduló ember-állat kapcsolatot jellemezte.

Egészen más minőséget képvisel Tandori Dezső: Mesélj rólam, ha tudsz, c. sajátos szerkesztésű prózai műve.

"Széthullnak a témák és visszatérnek,
mint madarakéból, összehozható
belőlük egy élet
és rámegegy egy élet, ..." 46.

Az idézet akár mottója is lehetne a létezés, a szeretet, a kapcsolatok alapkérdéseiről, a hűségről, az élmények titokzatos pillanatairól szóló filozófiai töltésű prózai műnek, amely didaktikai célzatosság nélkül lehet erkölcsileg építő jellegű.

Tandori Dezső más műveiben is találkoztunk már személyes tematikával, stiláris és formai leleményekkel, ornitológiai ismeretekkel.

Ebben a műben az elbeszélő mintha egyszerre két ember lenne: "egy EMBER és
egy MEDVE.

Aki még nem volt így ezzel, annak nem tudom megmagyarázni." 47.

Végig bizonytalan marad, hogy ki kiről mesél, a medve mondja-e az "életet", ahogy ő látja, vagy az író az övét. A dolgok mindenesetre kettőjük egységében történnek. Ez az elbeszélői nézőpont emlékeztet Milne: Micimackójának kezdetére, a beszélgetésre Róbert Gidával.

Az EMBER Tradoni felügyelő, aki lakásában madarak között él, s napjait velük, illetve vadon élő szárnyasok etetésével, sétákkal, hajdani nyaralások, diákkori emlékképek felidézésével tölti. A MEDVE pedig Dömötör doktor, érdeklődő, bölcs, intellektuális medve lény, akinek frappáns kérdései továbblendítik a mesét.

A tizenegy fejezetből álló kérdező, felelgető, mesélő regényt játékos versek szövik át.

A nyolcvanas évek első felében a Móra Kiadónál megjelent művek körében különös szinfoltot jelent ez a regény.

A mai történetek között szép számmal akadnak vakációs történetek is. Ez a műfaj a 60-as években már igazi sikereket könyvelhetett el Fekete István Tüskevár c. regényének megjelenésével. A városi gyerekek vidéki nyaralását azóta sok regényben megtalálhatjuk. A gyerekek nyaralásához a természet szépségeinek felfedezése, esetleg a fizikai munkával való találkozás mellett az önállóság gyakorlása is hozzátartozik. E regényekben a szülők mindig nagyon elfoglalt emberek, s gyerekeiket az idősebb generáció tagjaira bizzák. Az ilyen regények közül a természet s a hozzá kapcsolódó tevékenységek szépségeinek felfedeztetésével, az ember és a természet kapcsolatának ábrázolásával, s a lélekrajz differenciált-ságával magasan kiemelkedik az 1957-ben megjelent Tüskevár.

A műfaj helyzete azonban napjainkban nem ilyen egyértelmű. "Erénye egyben legnagyobb hibája is. A kamaszvilágból a vakációt, a tanulás kétségkívül legkedvesebb "nagyszünetét" teszi meg a cselekmény idejéül, színhelyéül. A kalandos történetben robinzonád, banda- és indiánregény - motívumok keverednek krimiszerű izgalmakkal." 48.

Erre látunk példát Nemere István: A fantasztikus nagynéni c. regényében is, amelynek keretéül a vakáció idején a szülők elutazása és megérkezése szolgál. A szülők a rossz bizonyítvány miatt eltiltják gyerekeiket a közös nyaralástól, s ezáltal a család két táborra szakad. A tudásszomjjal és kalandvágygal teli gyerekekre csak az utasítások és figyelmeztetések öröme zúdul a családban, és egész nyáron szenvednének a szülők rossz nevelési módszereinek következtében, ha nem kárpótolná őket a csodálatos, fantasztikus nagynéni az általa felajánlott balatoni nyaralással. /Utazás a Balatonhoz egy régi, különleges és nagyon feltűnő autóval, szállás egy külön embernél, stb./.

A szülők kivonulása a vakációból s a mindaddig távolban élő, ismeretlen nagynéni bravúros cselekedetei azt sugallják, hogy igazán csak vakáció idején érdemes élni, de akkor sem a szülőkkel.

A szülők elutazása után - a 2. fejezettől kezdve - kaland kalandot ér. Az izgalom fokozása érdekében "A gyere-

kek eltűnnek" c. fejezetben a detektívregény elemei is megjelennek.

Az ún. cselekménypatronokat is könnyű kimutatni: a nagynéni bizonyos tulajdonságai, Tivadar, az automatuzsálem, a balatoncsillagi különc várúr, a trikós teherautóvezető műállatai, stb.

A regényben az ifjúság kalandigényének kielégítésére olyan cselekménysort látunk, amely nem mutat túl a hétköznapi szenzáción, s amely keveset merít azokból a humánus tartalmakból, amelyek minden kor fiataljának egzisztenciális problémáit ölelik fel.

Jól megszerkesztett, lekerekített, csattanós vakációs történetet olvashatunk Petroráczy István: Csere Rudi c. regényében. Nyerges Rudit a szülei 1 hónapra cseregyerekként vidékre küldték nyaralni. Szotyolásra utazva már a vonaton megismerkedett egy fiúval, akivel az állomáson tévedésből is elcserélték, így kétszeresen is cseregyerek lett.

A csere ötletére már láttunk példát a világirodalomban /Erick Kästner: A két Lotti/. Ez a csere más fordulatokra ad lehetőséget. A fordulatok véletlenek sorozatából állnak.

A fővárosból érkezett, s Rudival elcserélt Győző véletlen folytán kerül a falusi gyerekcsoport élére, s ettől

kezdve a gyerekek - az ő irányítása alatt - csupa értelmes, hasznos dologba kezdenek; várkutató ásatásokat végeznek, majd strandot létesítenek a kiásott gödörből, az iskolaigazgató kérésére tornacsarnok ásásába fognak, s ennek során fölfedezik a vármaradványokat, s majd önként, nagy élvezettel a tűző napon megkapálják a kukoricát.

A bandaregény elemeinek felhasználásával az olvasó az értelmes /Győző bandája/ és értelmetlen /Karó bandája/ tevékenységre láthat példát a két dolog éles szembeállításával.

A gyermektípusok ábrázolása az író jó gyermekismeretéről tanúskodik; Rudi vagány pesti fiú, akinek jelleme fejlődik barátja hatására, Győző hosszú betegségből felépült fővárosi gyerek, jól nevelt, intelligens, olvasott s mindezen kívül jó barát, s nagyapja meglátogatásával apja hibáját is jóvá akarja tenni, Vica pedig egy eleven kislány, aki tele van kezdeményező erővel.

A szülők és gyerekek ritka esetben működnek együtt, a szülők általában nem is tudnak gyerekeik "önálló" életéről. Együttműködésre inkább a nagyszülővel vagy más felnőtt családtaggal /nagybácsi/ látunk példát.

A felnőttek helyenként "csodabogár"-ként tűnnek fel /Pl.: Győző apja a viharkabátban és a napszemüvegben/.

A regény tanúskodik az író színvonalas alak- és szituációteremtő eljárásairól, a cselekményt tekintve azonban sok esetben lehetünk tanúi a véletlen fordulatoknak, a szereplők motiválatlan tetteinek, a kalandpanelek /rejtély, titok, nyomozás, stb./ alkalmazásának.

Ugyanez jellemző Petrováczy István másik vakációs történetére, a 13 fő, egy kutya és egy igazgató c. regényre is.

Két fiúraj nem a Balatonhoz akar menni nyaralni, hanem indiántábort szeretne szervezni a hegyekben.

A tanári karból természetesen senki sem ér rá elkísérni őket, kivéve az igazgatót, aki azonban - esküvője miatt - csak késéssel érkezik. A fiúk ötlete, hogy legyen a táborvezető egy kiskatona, aki vállalja, de nem az indiántábort, hanem egy "katonai" tábort, ami a fiúknak egyre jobban tetszik. A természetben töltött két hét alatt a fiúk ellátják magukat, önállóan főznek, mosnak.

A hangsúly a gyermeki tevékenységre, az akciók sorozatára esik.

A bandaregény elemei is megtalálhatók a közös elképzelések alapján önálló életet élő fiúcsapat ábrázolása során. És természetesen nem hiányozhat a nyomozás sem, s a vele együtt járó rejtélyek, titokzatosság és a megfejtés.

A regény humora mindig a felnőttek rovására csattan, s a regénybeli felnőttek "furcsák néha." /Pl.: Az igazgató épp akkor nősül, amikor a gyerekek táborozni indulnak, de esküvője másnapján már a táborban van, s elviszi az összes lakodalmi maradékot is./

A tipikus kalandos vakációs történetektől annyiban különbözik Rónaszegi Miklós: A gézengúzok és az idegenforgalom c. regénye, hogy gyermekszereplői nem vidéken, hanem a fővárosban élik át a Gézengúzok Nagy Nyári Kalandját, amelyben félreértés, eltűnés, felbukkanás és egyéb kalandpanelek fordulnak elő.

Az eddigiek során említett vakációs történetek sok látványos kalandot tartalmaznak, amelyek könnyen objektíválhatók, eljátszhatók. Az ilyen regények vonzzák a filmrendezőket, s ezzel magyarázható az, hogy e regényekből film is készült.

Ez a látványosságra törekvés különösen ennél a regénytípusnál szembetűnő. S e regényműfaj eddig elemzett darabjaira még ma is érvényesek Lengyel Balázs megállapításai, amelyek a 60-as évek ifjúsági regényeire vonatkoztak.

"Az ifjúsági regény korszerű szemléletünk részbeni tükrözése mellett még egyre magán hordja a múlt nem egy meghaladott tartalmi és formai elemét. A regények jó része egysikú, szerkezetében merev időrendhez kötött,

érdekességét külsődleges eszközökkel /gyakran cselekmény-patronok alkalmazásával/ éri el, jellemábrázolásában nem hasznosítja eléggé a modern lélektan eredményeit." 49.

Pedig a műfaj lehetőségei igen nagyok. "A szűk tematikai keresztmetszet tágításával, árnyaltabb ábrázolással, fejlődés-lélektani és pedagógiai szemponton komolyabb megfontolásával a mai regény alkotói még sok jelentős művel örvendeztetethetik meg népes olvasótáborukat." 50.

A vakációs regények műfajában sajátos regénykísérlettel jelentkezett Ember Mária: Kutyát küldött a tenger c. regényében, ami izgalmas kísérlet a korunkról és korunkhoz szóló modern ifjúsági regény megteremtésére.

Ember Mária írói fantáziáját egy külföldi újságban olvasott, majdnem tragikus kimenetelű eseményről szóló újsághír indította meg. A gyerekekkel megtörtént eseményt magyar körülményekre dolgozta át, s némi "gyermekpszichologizálás-pedagogizálás" alkalmazásával s a mai gyermeki beszéd "mulatságos - bolondos - pimasz - tiszteletlen - nyelvrontó - nyelvtisztító" apró szavainak felhasználásával regényt írt belőle. A könyv utószavában az ifjúsági regény műfaji kérdéseivel kapcsolatban írói töprengéseket találunk, amelyek szerint ez a mű "lingvisztiko - pszichológiai - pedagógiai - esszéregény" kísérlet.

A "Négy gyerek egy ládában a nyílt tengeren" címmel meg-

jelent hiranyag jó kiindulópont, s lehetőséget teremt a gyermeki lélek, világkép bemutatására.

"Az író nemcsak lélektanilag követ egy állapotot: gyerekeket életveszélyben /kapcsolatukat a felnőtt világra vonatkozó pedagógiai tanulságú reakcióikat /, hanem gyerekeink mai nyelvére is hangszereli ezt a történetet a szokásosnál tudatosabban." 51.

A gyerekek veszélyes helyzetbe kerülnek - kisodródnak egy evező nélküli csónakban a nyílt tengerre -, a veszély három napon keresztül fokozódik, majd az éhségtől és félelemtől kimerült gyerekeket a tenger túlsó partján, egy idegen országban, - ami a regényben az Egri csillagokból ismert Törökország - partra veti az ár, s így megmenekülnek.

A tengeren töltött három nap képezi a regény időbeli kereteit, amelybe múltbeli emlékképek szövődnek a gyerekek beszélgetése folytán, s így két idősík kerül egymás mellé.

A regény egyik rétegét a gyerekekkel kapcsolatos eseménysor alkotja, másik rétegét pedig az írói közbeszólások, amelyek a magát az eseményektől elhatároló, azokat kívülről szemlélő álláspontot képviselik.

A közbeszólások kétféle természetűek. Egyrészt lélektani információkat közölnek. Az első személyű közbeszólá-

sok másik része szómagyarázat, a gyerekek által használt ifjúsági rétegnyelvi kifejezések eredetének, jelentésének magyarázata.

Az író közbeszólásaival meg-megtöri, hátráltatja az események menetét. "Fel-felhúzza, le-leengedi a sztori zsilipjeit, és esszészzerű gondolatfutamokkal követi a megmetszakitott cselekmény nyelvi fordulatait, szavait, kifejezéseit." 52.

Az ifjúsági regény kalandpaneljeinek kerülése és a modern írói eszközök alkalmazása révén Ember Mária regénye új utat nyitott a vakációs regények sorában.

A LÁNYREGÉNY UTJA A "KISVILÁG" ÁBRÁZOLÁSÁTÓL A
TÁRSADALMI PROBLÉMÁK "RÉSZLETGAZDAGABB" TÜKRÖZÉSÉIG

"Tapasztalatunk szerint az ifjúsági regény műfajai rendre arányokat tévesztenek, s alapjában véve mindig az egész és rész dialektikáját sértik meg. A témaként választott külön világ gyakran totalitásként tetszeleg." 53.

E megállapítás a lányregényre is érvényes, amelynek létrejöttét, fennmaradását speciális életkori érdeklődés is magyarázza, ami nem mindig eredményez pozitív visszahatást a műfaj alakulására.

Az 50-es években megfogalmazott műfaji meghatározás a következőket állapítja meg e regényműfajról:

"... a lányregényt lányregénnyé elsősorban a viszonylag szűk körben mozgó, körülhatárolt tematika teszi, illetőleg a műfajban megnyilvánuló sajátos pszichológiai szemlélet, amelyet az olvasók életkorára és nemére jellemző fejlődéslélektani tényezők határoznak meg." 54.

A műfaj története a múlt század végén kezdődött /Tutsek Anna, Zsigray Julianna, Dánielné Lengyel Laura, stb. írónők regényeivel/, igazi virágkorát pedig a két világháború között élte, amikor sorra jelentek meg a lányregény-sorozatok /pl.: Százszorszép könyvek/ illetve a lányregényeket közlő folyóiratok /Pl.: Magyar Lányok/.

Tutsek Anna megteremtett egy lányregényfigurát, Cilikét, aki egy egész korszakot képviselt. "Tutsek Anna további érdeme, hogy rangos írókat toborzott a Magyar Lányok táborába /Jókai, Mikszáth, Bródy, Gárdonyi, stb./.

Mellettük Hermann Ottóné, Kosáryné Réz Lola, Altay Margit és Benedek Rózsi művei váltak népszerűvé, az átlagot azonban a giccses, szentimentális művek jelentették, amelyekben előkelő lányok édeskés szerelmeiről, ábrándozásairól és ezek happy endes valóra válásáról volt szó." 55.

A század elején az egyébként is jellegzetesen feminin regénytípus szentimentális volt, később inkább romantikus-sá vált.

Leggyakrabban napló- vagy levélformában jelentkezett, amelyben az elbeszélő a főszereplő.

A hagyományos lányregény világa korlátok közé szorított s az általa kifejezett értékrend összetevői elsősorban a polgári élet minőségeihez kapcsolódtak. Középpontjukban ezért a boldogság, házasság, család, tisztesség, szüzeség, stb. álltak. /Kivételesen említhetők pl. Benedek Elek lányregényei, amelyekben a kötelesség, munka, élet, haza, a természet szeretete alkotják az értékrendszer összetevőit./

"Ahogy a lányregény tematikailag is szűkös, értékvilága sem mutat széles skálát. Alapértékekre egyszerűsített a

világa. S miután ezeknek se megsértése, se megkérdőjelezése nem merülhet fel, a regényvilágokban nincsenek értékkonfliktusok, értékvesztések, alternatívák. Ennek következtében nincs tragikum, és kiszámíthatók a megoldások." 56.

Egészen a felszabadulásig az a régi típusú lányregény hódított, amely szórakoztatott ugyan, de valójában tanmese volt, erkölcsi és viselkedési mintákat adott.

A felszabadulás utáni lányregény sok vonásban különbözik századvégi elődjétől. Ezekre az "elsősorban mai témájú művekre - a fiús olvasmányokkal összevetve - jellemző a fokozottabb liraiság, az egészséges romantika, a finom humor, az árnyalt jellemrajz, a bimbózó szerelem lélektanilag is hiteles ábrázolása /Thury Zsuzsa, Gergely Márta, Szabó Magda, Janikovszky Éva művei pl./"57.

"Legtöbb lányregényünk hősei mai lányok, problémáik nem álproblémák, hanem összefonódnak a mai élettel. A szentimentális, giccses műfajból értékes alkotásokat is magába foglaló új műfaj lett. A mai lányregények legtöbbször komoly feladatokat teljesítő vagy megoldani igyekvő fiatalok kalandos, természetesen az érzelmekre is ható küzdelmét ábrázolja." 58.

E sokat vitatott műfaj esetében az a legfontosabb kérdés, hogy milyen tartalmak révén tud korszerűvé válni, s ki

tud-e lépni a kisvilágból egy szélesebb horizontú ábrázolás felé. Hiszen a "lányregény a kisvilág regénye.

"Csak a kisvilág jelenik meg kicsinyes történetekkel, kicsinyes erényekkel, kicsinyes hibákkal." 59.

A mai lányregény hőse más, mint századvégi elődje. Emancipáltabb, kevésbé érzelgős, elvárásai vannak a felnőttekkel és kamasztársaival szemben, feladatainak, s problémáinak megoldása közben gyakran érzi magát egyedül.

A műfaji tematikát tekintve jelentős változás a felnőtt-gyerekek konfliktus és a kamaszmagány középpontba kerülése, amelynek gyakorisága azonban már egy új sztereotípia kialakulásának veszélyét rejti magában.

A lányregények hagyományos elemeit alkalmazza G.Szabó Judit: Megérjük a pénzünket! c. regényében.

A három lánytestvérről szóló történetben a napló kétszeresen is szerepet játszik; a legidősebb lánytestvér, Mari naplója adja az ötletet a két kisebb lánynak, közülük is az irni tudó Anikónak a naplóírásra.

Ettől kezdve a regény napló formában folytatódik.

A tizenévesek látásmódját tükröző napló gyermekbetegségekről, születésnapról és diákcsínyekről, kamaszszerelemről tudósít.

E tematika révén a hagyományos lányregények mikrovilága

még csupán kis mértékben tágult.

A lányregény sajátos megújítására látunk példát Kántor Zsuzsa: Anonymus diplomatatáskával c. regényében.

Bizonyos hagyományok modern köntösben, mai környezetben jelennek meg, s így lehetővé teszik a műfaj elmozdulását az ifjúsági társadalmi regény irányába.

Kántor Zsuzsa nagyon ért a kamaszlélek ábrázolásához.

/Kántor Zsuzsa: Osztályfénykép, Szerelmem Csikó/. A lányregény hagyományai között az érzelmek rajza különösen fontos helyen szerepel.

A vakációs történet ezért válik a modern naplóregény, azaz magnóra mondott vallomás révén a belső világ regényévé.

A főhős, Rozalinda, szüleinek nyári utazása idejére nagypapájához költözik. Eddig ez a vakációs regények sokszor előforduló motivuma. A nagypapa megányos öregember, akivel ritkán történik valami, s aki az érzelmeket férfiasan elrejt. Rozalinda odaköltözésével azonban változik a helyzet. A kislány képzeletében a meghalt nagymama, "őrgrófné" megelevenedik, s kiszól a képből: "Figyelj, most történni fog valami." S akkor beröpül egy papagáj az ablakon. Rozalinda felvállalja a törődést a nagypapával, aki nem kívánja, hogy törődjenek vele, s a papagájjal, aminek gondos gazdát keres. A papagájjal való foglaltoskodás igazi feminin elfoglaltság, törekenység, aggó-

dás, odaadó figyelem van benne, s ugyanez jellemzi Rozalinda kapcsolatát a nagypapával, az "őrgróf"-fal is. Mindez a feminin foglalatosság a hagyományos lányregény öröksége.

Rozalinda önálló életet él, úszóedzésre jár, versenyez, veszít és nyer, barátnőivel, barátaival vitatkozik. Érzelmileg kissé labilis, ami nem is csoda, hiszen senki sem áll mellette, saját problémáit önállóan kell megoldania. Ezenkívül még figyeli nagyapját, s aggódik hangulatáért. Egy mikrovilágban alakítja a környezetében levők közérzetét, hangulatát, boldogságát; a nagyapját, a papagáját, s a barátját. S bár törődik velük, néha mégis egyedül van. Magánya kissé motiválatlan. A szülőkről, mint sok más ifjúsági regényben, keveset tudunk meg. A regény végén mindenkinek megoldódik a helyzete, a szülők is megérkeznek.

A mű a naplóregény formát vezeti át a mai viszonyok közé, amikor hősével magnóra mondatja gondolatait: "Mikrofonpróba; egy-kettő-három, nagyon jó, tiszta a hang, vadonatúj szalagot fűztem a magnóba, és mehet a szöveg, ahogyan és ameddig akarom, és nem zsibbad bele a kezem, mint a régieknek, akik oldalszám irták a naplóba az ilyen meg amolyan titkaikat." 60.

A főszereplő első személyű közlése a legjobb eszköz a hitelesség látszatának fenntartására. A szereplőknek ol-

vasmányélményei alapján ad neveket, hogy az illetéktelen hallgató ne tudja rögtön, kiktől van szó. Ezzel a közölteket a titok, a zárt belső világ szférájába tere- li, s a valóság a magánszféra perspektívájából tükröző- dik.

Mint a hagyományos lányregényekben, itt is találunk a "naplóval" folytatott párbeszédet. A naplóíró mai utó- da, a gondolatait, élményeit, benyomásait magnóra mondó kislány itt inkább az e tevékenységéhez kapcsolódó ké- telyeiről szól; ki hallgatja meg, megérti-e a hallgató, stb./S aki a magnetofonfelvételt meghallgatja, az az ő barátja./ A szóbeliséget szimulálva a szöveg így lazább, töredékesebb, szerkesztetlenebb.

A mai lányregénybe bevonult a fiú-lány kapcsolat, a ka- maszszerelem ábrázolása. Uj vonás továbbá a "rózsaszin" atmoszféra feltétlen ellensúlyozására szolgáló elem, a főszereplő kamaszlány helyenkénti fölöslegesen durva stílusa. "Más is meghallhatta - akárki, aki arra járt - a véleményemet, hogy ki a hülye, és hogy ki ijed be a végén, és hogy ki kopjon le a vad ötleteivel, de azon- nal; mehet a postára, dobja be a levelét, áldásom rá, az egészhez semmi közöm; kit érdekel, hogy mit csinál?"

Csak ordibáltam. Rázúditottam a pocsék hangulatomat." 61.

A hagyományos értelemben vett tendenciózusság ritka eset-

ben róható fel a mai lányregénynek. Ezek a regények már nem adnak egyértelmű viselkedési mintákat, s háttérükben napjaink bonyolultabbá vált erkölcsi értékei állnak.

A régi lányregény hagyományait kevésbé lehet sorvezetőként alkalmazni Dániel Anna: Az együttes c. regényének elemzésekor.

Ez a mű ugyanis egyidejűleg már igazi társadalmi regény is. Mai kamaszok életérzése, problémái jelennek meg benne mintegy körképszerűen. Központi kérdéssé ugyan a felnőtt-gyerek kapcsolat válik, amelynek ábrázolása révén nemcsak a kamaszmagány jelenik meg, hanem annak okai is, és kirajzolódnak a problémák megoldásának lehetőségei is.

Az együttes c. regényt Dániel Anna egész sor lányregénye előzte meg, s készítette elő, amelyek mindegyike nagy horderejű konfliktust ábrázol, olyanokat, amelyek a kamaszlány érzellem- és lelkivilágát erősen próbára teszik /Dániel Anna: Hiányzik Szecső, Margot királyné gobelinjei, Találkozások napja, Karambol/.

A regény főszereplői középiskolás fiatalok. Az ő problémáiknak, a felnőttekkel és egymással való kapcsolatuknak ábrázolásán keresztül az írónőnek sikerül rávilágítani a kamaszkor lényeges velejáróira, a kamaszok útkeresésére, az alakuló, formálódó egyéniségek bizonytalanságaira,

érzékenységre, az önkifejezés igényére.

A felnőtt-gyerek kapcsolat úgy válik központi kérdéssé, hogy a regény közben bemutatja az egyes családok eltérő szociális helyzetét, s ez Dániel Anna regényein kívül másutt alig található meg.

Az író a fiatalok szemével láttatja a világot. A különböző családok életének jellemző, meghatározó jelenetei egy körkép részei. Az elbeszélői nézőpont változik, a "kamera" szereplőről szereplőre vándorol, megmutatja, hogy az illető mit tesz, gondol, érez.

Andreát otthon Andrisnak szólítják, a szülei őhöz szigorúak, fiútestvérét dédelgetik. Árpi szülei elváltak, apja disszidált, anyja barátai, "pacák"-jai Árpi számára "undok alak"-ok. Réka anyja edző, "a felemás korlát királynője", igazán csak a teljesítmény érdekli, lányára kevés ideje marad. Kati nem járhat diszkóba, ahova pedig mindenki elmehet. Csaba "haveri" kapcsolatban van anyjával, akinek kétes üzleti ügyei vannak. Orsi helyzete a legnehezebb, hiszen az egyszobás lakásban három generáció él együtt, s Orsi a viták és a zsúfoltság miatt csaknem végletes döntésre szánja el magát. A felsorolás még nem teljes, s csupán a körkép jellegének bemutatására szolgál. A fiatalok érzékelik a felnőttek életének torzulásait, s szenvednek emiatt. Tiltakozásuknak egy

lehetőségeiknek, körülményeiknek megfelelő intellektuális formát választanak. Együtttest alakítanak, s eljátsszák saját családi életük fonákságait, hogy a nézőket, azaz a családtagokat ráébresszék a helyzet tarthatatlanságára. Az ötlet shakespeare-i kérdést idéz: felismeri-e magát az előadás alatt a király s a királyné? A művészet hatásának igen direkt értelmezése ez, benne nem titkolt nevelési szándékkal.

Az egyes jelenetek rögtönzések. A fiú és a lány c. jelenet Csaba és Kati bontakozó szerelméről, A függöny mögött Orsi tarthatatlan, az otthoni zsúfoltság miatt kialakult alkalmazkodási kényszeréről s ezzel egyidejűleg érzett magányáról, a Na Conxypán című pedig az elképzelt boldogságról szól.

A boldogság kérdése a régi lányregényekben központi kategória volt. E regény sem szakít ezzel a hagyománnyal, de a boldogság itt rendhagyó módon jelenik meg: "Mind-egyik gyerek elmondja, hogy ő milyennek képzei el a boldogságot, és ez persze jellemző az illetőre, vagyis a szerepére." 62.

A nagy sikert arató előadás után azonban még sok kérdés nyitva marad: "Megértették-e igazán? Van-e, aki azt mondja magában: ezentúl másként kell ... Hányan ismernek magukra? Megváltozik-e valami?"

"Véget érhet-e az egész, amikor hazamennek, hazamegyünk? Mi formáltuk a szerepeket és a szerepek bennünket formáltak. Mi a szerep és mi a valóság?" 63.

Dániel Anna művével "az érzelmek differenciáltabb és a társadalom részletgazdagabb ábrázolásával megteremtette azt a lányregényt, amely egyúttal lélektani és társadalmi regény is." "Ezzel felmutatta a műfaj megmaradási lehetőségét. S mert mindennapi és olvasáslélektani tapasztalatok egyszerre bizonyítják, hogy ez a sokszor s méltán lenézett, megmosolygott, kitagadott műfaj mégsem fölösleges irodalmi portéka, örülünk a megmaradásnak." 64.

A MULTIDÉZÉS IRODALMI FORMÁI: A TÖRTÉNELMI REGÉNY,
AZ ÉLETRAJZI REGÉNY ÉS A FÉLMULT REGÉNYEI

Az emberiség története iránti szenvedélyes érdeklődéstől vezérelve az angol-skót Walter Scott a romantika korában megírta az első történelmi regényt, megalkotva ezzel a történelmi regény legősibb típusát, a romantikus, kalandos történelmi regényt s annak hősét. A történelmi regénynek azóta többféle műfaji változata jött létre, amelyeknek alakulását - különböző nézőpontokból felvetett - állandó kérdések kísérik.

Az első, s már megválaszolt kérdés a legfőbb kritérium, a regényíró és az ábrázolt korszak időbeli viszonya. A történelmi regény a múlttal foglalkozik, "s ezt a múltat nem az olvasó, hanem az író helyzetéhez kell mérni, attól kell számítani. Ellenkező esetben minden regény előbb-utóbb történelmivé válna, lévén, hogy a jelen holnap már történelem." ⁶⁵.

Egy további kérdés már a műfajelmélet körébe tartozik; a történelmi téma feldolgozása és a jelenhez szólás írói szándékának összefüggése.

A múlt és a jelen ábrázolása a történelmi regényekben sajátos ötvözetet alkot. "Mert mi a történelmi szépirodalom /s ezen belül a regény/ lényege? A közeli vagy távolabbi múltban valóban megtörtént, nagy fontosságú és

kevésbé jelentős események elbeszélése fikcióval keverten; a valóságban élt történelmi személyek és kitalált írói alakok találkozása a műben, a történész aggályos hűsége helyett az író színes szemüvegén át nézett, de valóságú események egységes cselekménybe fűzése; az író világnézetének, történelemszemléletének művészi formában való kifejtése." 66.

"Talán akkor közelíthetjük meg leginkább a történelmi műfaj valódi természetét, ha a műveket aszerint rendezzük típusokba, hogy a regényötvetben milyen arányban vesz részt a múlt és a jelen felé forduló írói figyelem." 67.

A történelmi regény első típusába a szűkebb értelemben vett történelmi regények tartoznak, amelyek az ábrázolt korszak minél hitelesebb megrajzolására törekszenek. Ez a "rekonstrukciós típus még hatalmas művelődéstörténelmi apparátussal próbálta a lehetőség szerint teljesen megteremteti a valóság illúzióját." 68. /Pl.: Laczkó Géza: Német maszlag, török áfium, Krúdy Gyula: Három király, Szerb Antal: A királyné nyaklánc, Passuth László: Sasnak körme közt, stb./.

A magyar irodalom legtöbb klasszikus történelmi regénye azonban nem ebbe a típusba tartozik, hanem azon regények csoportjába, amelyek a múlt eseményeit, kérdéseit a jelen problémáinak megoldása érdekében mozgósítják

/pl.: Magyarország 1514-ben, Jókai Mór: Erdély aranykora, Gárdonyi Géza: Egri csillagok, stb./, s a műfaji változat huszadik századi továbbélését is regények egész sora bizonyítja /pl.: Móricz Zsigmond: Erdély, Kodolányi János: Julianus barát, Szabó Pál: Nagy temető, Darvas József: A törökverő, stb./.

A történelmi regény műfaja arra is alkalmas, "hogy az író lélektani vizsgálatait, személyes vallomását vagy történelem-filozófiáját öltöztesse a múlt ábrázolásába."^{69.}

/pl.: Móra Ferenc: Aranykoporsó, Kosztolányi Dezső: Néró, Tamási Áron: Hazai tükör, Szentkuthy Miklós: Burgundi krónika./

Lengyel József: Hidépitők c. regényében pedig arra láthatunk példát, hogyan lehet a történelmi regény és a modern esszéregény eljárásait ötvözni az írói üzenet érdekében. A hatvanas években a mai magyar próza intellektuális érdeklődéséből adódóan egy új regénytípus jelenik meg, az áltörténelmi regény, amelyben a fikció rovására a gondolati mondanivaló súlya növekszik meg /pl. Déry Tibor: A kiközösítő, Sánta Ferenc: Az áruló/. E művek esetében a fikтив vagy valóságos történelmi anyag a gondolkodás, az ítéletalkotás feltételeinek megteremtését szolgálja.

Mindezek a sajátosságok azt mutatják, hogy "a történelmi regény területén bátran felhasználhatjuk azokat a következtetéseket, amiket a magyar regény mai helyzete kínál."^{70.}

A történelmi regény műfajába sorolhatjuk az életrajzi regényeket is /pl. Bródy Sándor: Rembrandt/, amelyekben a kiválasztott főszereplő életének történelmi-társadalmi háttérét is megrajzolja az író.

A történelmi próza iránti érdeklődés bonyolult, eseményekben gazdag korunkban igen erős, amikor az olvasó eligazítást, útmutatást vár az elmúlt koroktól, s vonzza a történelmi regény valóságillúziója, ismeretterjesztő anyaga, esetleg cselekményessége, kalandossága is.

A történelmi regény - az ifjúsági irodalomnak is jelentős műfajává vált.

E regénytípus esetében ugyanis más műfajoknál látványosabban érvényesül a műalkotásnak az a sajátossága, hogy "lehetővé teszi, hogy az egyén elvileg korlátlanul lépjen kontaktusba világokkal, korokkal, életekkel, elcsátítva mindazt, ami elől a partikuláris lét egyébként elzárná ... Megadhatja számára azt a lehetőséget, hogy egyetlen élet határai közt ne csak ennek tapasztalatai, élményei, konfliktusai képezzék ki személyiségét. És ne csupán saját korának hozzá intézett kérdéseire kelljen válaszolnia." 71.

A történelmi múltnak irodalmi megelevenítése felmérhetetlen változást hozhat az ifjú olvasók gondolkodásában és történelmi érdeklődésében.

"Hogy a magyar múltból milyen kép alakul ki népünkben, az nemcsak a történettudomány dolga, hanem jelentős mértékben az irodalomé is. Sőt nálunk a szépirodalomnak talán mélyebb a hatása a történelmi tudatra, mint a tudománynak." 72.

Nemzetről, királyokról, népről, megnyert és veszített csatákról, történelmi sorsfordulókról és hétköznapiokról szólva semmi sem veheti fel a versenyt a jó történelmi regény hatásával.

Az ifjúsági irodalomban kialakult a történelmi regénynek egy sajátos, ifjúsági változata; a történelmi, társadalmi környezetet részletesen bemutató, kalandos történelmi regény, példakép erejű, jól megrajzolt pozitív hőssel a középpontjában, esetleg gyermekszereplő megjelentetésével.

A 80-as évek elején ilyen Rónaszegi Miklós: A genovai fogoly c. regénye, amely a nemzetközi gyermekév tiszteletére meghirdetett szépirodalmi pályázat díjnyertes műve lett. Cselekménye az olasz városállamok egymás elleni harcának idején, a 13. sz.-ban játszódik. A történet középpontjában Marco Polo, a világutazó gazdag nemes áll, aki a velenceiek veresége után a genovaiak fogságába kerül, akik előbb váltságdíjat követelnek érte, majd pedig felismervén az utazások során szerzett ismeretek jelentőségét a meggazdagodásban, utazásainak hiteles

leírását. A cselekménynek romantikus elemei is vannak, mint pl. a véletlenek gyakori előfordulása, az elbeszélő, árva kisfiú sorsának szerencsés alakulása, fogóság és szabadulás, s a szereplők felosztása pozitív és negatív jellemekre. A történelmi regényre jellemző leíró részek is megtalálhatók benne; csatajelenet, a fegyverek leírása, a harcmodor, majd pedig a börtönrendszer bemutatása.

Az ifjúságnak példaképként szánt szereplő Marco Polo, akinek személyiségében egyesül a tudás, tapasztalat, finom és bölcs stílus, akit nemcsak alattvalói, hanem még ellenségei is tisztelnek, s aki az ismeretei révén szerzi meg a szabadságot.

Az ő személye azért is gyakorol nagy hatást a fiatal olvasóra, mert az első személyű elbeszélő egy 10 év körüli kisfiú, aki résztvett a leírt eseményekben, s ő a csodálat hangján szól mindig szeretett gazdájáról. Az elbeszélő, bár mindennek átélője, szemtanúja volt, igyekszik magát jelentéktelennek feltüntetni.

"A történetre figyeljetelek hát! Az én nevemet akár meg se jegyezzétek! S ha most nem írom le, bizony mondom nektek, minden végképp feledésbe merül!" 73.

A gyermekolvasó azonosulását elősegíti, hogy a gyermek-elbeszélő visszaemlékezéseként, az ő személyes elbeszélé-

léséből ismerkedhet a történelemmel.

Ugyancsak emberformáló történelmi eseményekben részt vevő gyermekszereplő az elbeszélője Rónaszegi Miklós:

Rájuk fújt az Isten ... c. regényének.

A kiválasztott történelmi korszak ezúttal a 16. sz., a spanyol II. Fülöp Armadiájának és az angol I. Erzsébet hadseregének ütközete. A tengeri csaták és az inkvizíció működésének leírása során hiteles adatok és romantikus fordulatok keverednek.

Gyermekszereplőket mozgat sorsfordító történelmi időkben és színhelyeken Kósa Csaba: Pogánykő c. regényében is. E mű legnagyobb érdemét azonban nem a történelmi háttér rajza, hanem a természet- és tájleírások adják. A vízi világot bemutató természetrajzi ismeretterjesztő részek Fekete István műveire emlékeztetnek.

A kalandos történelmi regények sorát Dessewfy Sándor a török időkben, a mohácsi vész idején játszódó A titkos várfolyosó című, valamint Kőrös Emil ugyancsak a török-dúlás idejét ábrázoló A katedrális c. regényével folytathatjuk, ezekben azonban már elmarad a gyermekelbeszélő.

Realista történelemszemléletnek lehetünk tanúi Udvarhelyi Dénes: Aquincumi elégia, Teknős Péter: A Vasfejű és Fehér Tibor: Nyugtalan vér c. regényében.

A történeti anyagot tekintve az Aquincumi elégia a Római Birodalomban játszódik. A Vasfejű c. regény XII. Károly svéd király és I. Péter orosz cár szembenállásának párhuzamos története a két kimagasló uralkodó hadművészetéről, politikájáról.

A Nyugtalan vér írója pedig a magyar történelemnek egy olyan korszakát választotta, amelyet királyválságok, testvérgyilkos háborúk, udvari intrikák jellemeztek. A viharos korszakot ábrázoló mű központi alakja Salamon, Árpád-házi király. Az ő hányatott élettörténete mellett magyar történelmi mondákat is beépít az író a regénybe. A feldolgozott történelmi anyag az összefüggések láttatására is lehetőséget ad. A regényt hangulatos táj- és természetleírások, pontos környezetrajz jellemzi. A korfestést a szókincs korabeli elemeinek használata is erősíti.

Egészen más utat jár Bárány Tamás: A világ közepe c. regényében, amelynek történelmi vonatkozásai ellenére népmesei atmoszférája van. A regény cselekményének csúcspontját képező Gyevi bíró esete Móra Ferenc elbeszélése nyomán vált ismertté. A regény megtartotta a Mátyás királyról szóló mondák, mesék humorát. A történelmi személyiség jellemzését illetően ezúttal a deheroizálásnak lehetünk tanúi, ami erősíti a gyermekolvasóban az azonosulás lehetőségét. A főszereplő ezúttal ugyanolyan földön járó ember, mint bárki más; szereti a természetet,

a vidám társaságot, érti a tréfát és nagy mestere a megleckéztetésnek. Mint az álruhás királyról szóló mondák, ez a történet is csattanóval végződik. A népmesékkal rokonítja a jó és rossz polaritása, s a meseszerű igazságszolgáltatás is. Bárány Tamás regénye a mesekorszakból a regénykorszakba átnövő gyermek olvasmánya lehet a két korszak határmezsgyéjén.

Találunk még a 80-as évek elején olyan művet is, amelynek bonyolult, romantikus fordulatokkal teli cselekménye nélkülözi a történelmi hitelességet, bár történelmi személyiségek helyenként fel-felbukkannak benne; Zsigray Julianna: Távoli fény c. regényére gondolunk.

A történelmi regények sorában szólunk egy olyan regényműfajról, amelynek hovatartozása vitatott, s amelyet a történelmi regényről szóló elemzésekben a szakirodalom főként a "minőségi elcsúszás" ^{74.} példájaként említ; ez az életrajzi regény.

Bár vannak e regénytípusnak értékes darabjai, mint pl. Bródy Sándor: Rembrandt c. regénye, amely a művész létének problémáit ábrázolja, s a szerző önvallomásának is tekinthető.

Az életrajzi regény azonban nem igazi történelmi regény, sőt bizonyos megközelítésből még a regény mivoltát is

elvitathatjuk tőle. "Most ne keressük a finom különbségeket a regényes életrajz és az életrajzi regény között. Közös lényegük, hogy valóban élt emberek életútját követik nyomon szépirodalmi eszközökkel." Abban különböznek "a Scott-típusú ifjúsági történelmi regényektől, hogy ezek regények, amelyek ismeretterjesztő elemeket tartalmaznak, amíg amazok ismeretterjesztő művek, amelyeknek csak külső ruhája regény." 75.

A 80-as évek ifjúsági életrajzi regényei közül a legtöbb Kertész Erzsébet és Dávid Antal tollából született.

Kertész Erzsébet regényei elsősorban az irodalomból vagy a történelemből ismert 19. sz.-i nőalakok életét vagy életének jelentősebb állomásait követik nyomon.

A Bettina három élete c. romantikus cselekményű regény Bettina von Arnim német költőnőről szól. A jellemekek és a társadalom rajza háttérbe szorul az események részletezése mögött.

A költőfeleség élete alkotja a témáját a Csipkebolt Brüsszelben c. regénynek, amelynek romantikus cselekménye a 48/49-es események sodrásában játszódik; mátkaság, egy főúri költő, Jósika Miklós feleségének hétköznapijai és küzdelmes évei a világosi fegyverletétel után, menekülés, találkozás Brüsszelben emigránsokkal.

A történelem állandó jelenléte ellenére az olvasó időn-

ként a lányregények atmoszféráját is érzi.

A Marx-lányok életét feldolgozó Jenny, Laura, Tussy családregevénynek is beillik, a három lány életén kívül a Marx-család munkásmozgalmi tevékenységét is feltárja. Ezúttal igen gondos a történeti háttér rajza, amely Angliát mutatja be a 19. sz. második felében.

Egy "különös házasság", azaz Mikszáth Kálmán házasságának története jelenik meg a kettős cselekményű Titkos házasság c. életrajzi regényben. A három dátum, - Mikszáth házasságkötése Mauks Ilonával, válásuk anyagi nehézségek miatt, majd az irói sikerek közepette újabb házasságkötés - már eleve romantikus fordulatok lehetőségét kínálja. A két főszereplő árnyalt portréja s a hiteles társadalmi környezetrajz mellett feltárul a korszak, a századvég és századforduló sok jellemző mozzanata.

Amíg Kertész Erzsébet a 18-19. sz. nőalakjainak életéből meritett, addig Dávid Antal e két évszázadból férfi-alakokat választott regényeinek főhőseként.

Műveinek két sajátossága lényeges különösen a műfaj szempontjából: a múlt egy korszakának rekonstruálása, valamint egy eszményi tulajdonságokkal rendelkező hős bemutatása, aki példakép lehet az ifjúság számára.

Ezt láthatjuk a vizsgált időszakban megjelent A tanú.

Az első felvonás, illetve A szolgadiák c. regényei esetében.

A tanú Orbán Balázs, a magyar köz- és szellemi élet kiemelkedő alakjának életével ismerteti meg az olvasót.

Az első felvonás az első erdélyi magyar játékszin igazgatójának életét mutatja be, s a magyar nyelv és művelődés ápolását célzó szándékok erősödését Erdélyben.

A szolgadiák központi alakja pedig Kőrösi Csoma Sándor, aki engedelmes fiú, szerető testvér, eminens diák, nyelvzseni, mint minden korok ifjúsága számára.

Dávid Antal regényeiben az eszményítés eszközehez tér vissza a főszereplők jellemzése során.

Az iménti regényekkel összevetve egészen más úton halad Kántor Zsuzsa: Ballada egy márványtábláról c. életrajzi regényében. A regény írójának kísérletező kedvét már a 60-70-es években megjelent regényei is megmutatták /pl. Kannibálok, Felvétel indul!, A csodálatos napszemüveg/.

E művében Braun Éva életét követhetjük nyomon gyerekkortól tragikus haláláig, amelynek éve az emberiség történetének egyik legtragikusabb éve, 1944. A hitelesség érdekében dokumentumokat is közzétesz az író. Ilymódon a félmúltban játszódó történeti keretben szintézist alkotnak az életrajzi regény, a dokumentumregény és a történelmi regény elemei.

Kántor Zsuzsa úttörőregényeinek szereplőire is jellemző elkötelezettség, bátorság, hűség jellemzi azt a tragikus sorsú fiatal lányt, akinek életéről a "ballada" szól. Az író a történelmi eseményeket a mindennapok szférájába helyezi, kortársunkká, személyes ismerősünk-ké avatva a deheroizált történelmi hőst.

A regény négy fejezete a függelékkel kiegészítve kissé heterogén összetételt, egyenetlenséget mutat.

Az elbeszélő személye szinte bravúros változtatgatásának lehetünk tanúi, amikor a harmadik személyű elbeszélőt, aki egyrészt eseményeket, másrészt benyomásokat, érzéseket, gondolatokat közöl, első számú elbeszélők beleszólásai váltják fel.

A harmadik fejezetként közbeékelt "Archivumi anyag"-ot, valamint a "Függelék"-et a történetíró tárgyilagos hangja jellemzi.

Az elbeszélő személyének előbb említett változásaihoz jól illeszkedik az idősíkok előre és hátrafelé mozgása.

A regény jelen idejébe - ami Braun Éva elfogásának napjait jelenti, múltbeli emlékdarabok épülnek be, felvilágosítva a főszereplő életének jelentősebb állomásait, kapcsolatát a családtagokkal, barátokkal, ismerősökkel. Ehhez képest a negyedik fejezet, az életben maradt társ,

barátnő zarándokútja a márványtáblához, már a jövő, az utókor értékelése.

A múltat, jelent s jövőt egyszerre láttató regényt modern képszerkesztés, filmszerűség jellemzi.

"Sugaras nyár úszik be hirtelen, szikrázik a nap a folyón. Utban Göd felé Bélával gyalog." ⁷⁶. "Megáll a kép, megmerevedik." ⁷⁷. "Mennek az úton, szürke gomolyfelhők gomolyognak, megindul lassan szállingózva a hó, megáll a köveken, fehér lepel, házfal, egy házfal téglái csúszon, meglazultak a téglák, egyik kijjebb csúszott, mint egy kis tető, havas eresz, ráfagytak a fehér kristályok, ketten állnak előtte egymás mellett, és elnyúlik a pillanat, percekig tart, órákig; ott és akkor még semmi sem volt bizonyos, ott még minden történhetett volna másképpen is ..." ⁷⁸. Ez utóbbi kijelentés a sors kiszámíthatatlanságát, a főszereplő tragikus halálára vonatkoztatva pedig annak elkerülése lehetőségére utal.

A regényt az író megjegyzései zárják le: "A megélt élet és az áhitott jövő itt most egyetlen éjszakába sűrűsödik, mely a végtelenbe tárul, hogy a halandót maradóvá lényegítse a ballada eszközeivel. Ez az éjszaka és ami utána következik: rekviem - érte és a többi fiatalért, akikkel egy volt a sorsa álmaik megvalósulásának küszöbén." ⁷⁹.

A modern írói eszközök révén mégha egyenetlenségek árán is az olvasó többet kap a regényből, mintha csupán egy lineárisan előrehaladó cselekményre s a szereplőkre kellene figyelnie. Ez arra is bizonyíték, hogy helytelen lenne az ifjúsági korosztályi sajátosságokat abszolutizálni, illetve a kalandosságot fetisizálni.

A regény stílusa emelkedett, lírai, mondatszerkesztése helyenként labirintusszerű, ami a mai reflexiós próza sajátja.

Főleg a hetvenes évek elejétől kezdődően jelentékennyé vált azoknak a műveknek a száma, amelyekben a cselekmény nem századokkal, csupán egy félévszázaddal ezelőtt játszódik, s az író gyerekkori emlékei hatják át. A társadalmi-történelmi háttér hasonlósága ellenére a félmúlt regényeit a sokszínűség jellemzi, ami a tematikában s az írói eszközökben mutatkozik meg. E művek közös vonása a korfestésből kibontható szociológiai információk sora, s az önéletrajzi vonatkozások következményeként megjelenő személyes hang.

"A félmúltban játszódó történetek alapjában véve informatív élményeket közvetítenek, és többségükben erősen szociológiai nézőpontú regények. Átalluk az olvasó gyerek bejáratos lesz egy soha nem ismert valóságba. Egyik-másik regényben ez az ismeretlen valóságdarab a természet egy-egy táját jelenti /1. Takács Gyula: Vitorlás a berken/,

de úgy, amiként a regény világában megjelenik a szóban forgó természeti táj, se a valóságban, se a térképen nem találjuk már." 80.

A félmúlt regényeinek sorában kiemelkedő jelentőségű Fekete Gyula: Bodrogparti szerelmeink c. regényformában írt lírai visszaemlékezése ifjúkorára.

A műben, amelynek olvasása során a gyerek-, majd kamasz-kor legmeghatározóbb pillanatait élheti át az olvasó, a szociológiai információk és a legszemélyesebb élmények szintézise valósul meg.

A történet váza a fejlődésregényekből ismert: faluról városi kollégiumba kerülő fiú ismerkedése a világgal, beilleszkedése a felnőtt társadalom modelljének is megfelelő iskolai környezetbe, az elsős szorongásaitól a nagydiákos kiforrottabb egyéniség kialakulásáig. A tananyagot nem csak a tankönyvből, hanem az emberi kapcsolatokból is meg kell tanulni.

A regénybeli kamaszfiúnak a világháborút megelőző években a Rákóczi szellemét sugárzó Sárospatakon kell önmagát megtalálnia, kialakítania életszemléletét. S az első szerelmet is éppen a II. világháború kitörésének idején ismerheti meg. Így a lelkét fölkaparó érzelmek, a jövőt meghatározó szellemi erőfeszítés és a történelem vihara egyszerre teszik próbára.

A diákévek lezárulása után idősváltás következik, ami a visszatekintést teszi lehetővé a tizedik, majd huszadik érettségi találkozó távlatából; ez utóbbi azonban már a főszereplő, Erdei Barna, diáknevén Nyeszi nélkül zajlik.

A regény folyamán az elbeszélői nézőpont is változik: az író tárgyilagos, harmadik személyű előadását a főszereplő fiú szuggesztív hangvételi lírai naplójának vallomásai egészítik ki.

A harmincas évek diákéletének rajza bontakozik ki Dékány Kálmán: Tolvajkulcs c. regényéből is. Ebből a műből azonban elsősorban egy kisvárosi diákkollégium hierarchikus viszonyait és a 30-as évekbeli diákélet szellemi mozgásait ismerhetjük meg.

A gyermek- és kamaszkor megidézésének lehetünk tanúi Mártonné Homok Erzsébet: A tóparti ház c. regényében, amely a 20-as években Kartal községben játszódik.

Felvonulnak benne a főszereplő kislány személyiségének alakulásában nagy szerepet játszó események, a szigorú tanító úr, aki nádipálcával nevelt, az új tanító, aki szép olvasmányélményekkel fokozta a tanulók tudásszomját, s hiteles képet kapunk a falusi népszokásokról.

A szegény fiú s a gazdag lány szerelme pedig nemcsak az első szerelem ábrázolásában nyújt sokat, hanem rávilá-

git a falu rétegezettségére is.

Döbrentei Kornél: Hangyaúton c. regényében gyermekkorának élményvilágából egy barátság és a természettel való kapcsolat mellett egy konfliktust emel ki.

A gyermekfőszereplő, Tüske akarata ellenére lett részese a számára megrázó eseménynek, ami egy életre nyomot hagyott benne.

A konfliktus a szomszéd viselkedéséből fakadt, aki azt feltételezve, hogy a kisfiú kedvenc kutyája kárt tett a csirkefarmjában, megmérgezte az állatot, majd tetemét átdobta a kerítésen. A Tüskét körülvevő világ eddig békés, szeretetteljes volt, de ez az esemény elvetette a kisfiú szívében "a gyűlölet magvát", s a kisfiú ezért új csúzlijával kilövöldözte a szomszéd verandájának ablakait. Tüske végül könnyeit nyelve hantolta el kedves állata tetemét, s érezte, hogy valami végérvényesen lezárult benne, s kutyája sirjánál felhőtlen gyermekkorától is elbúcsúzott.

Döbrentei Kornél regényében olyan hatás éri a fejlődő gyermeket, amely ellen bármilyen családi összetartozás sem tudja megvédeni. S ennek kapcsán az a kérdés merül fel bennünk, hogy vajon "csak a szűkebb közösség, a család, az iskola, a napközi, az "intézményes pedagógia" alkotja-e ki bennük a jogról s jogtalanságról, a jóról s a rosszról alkotott fogalmakat, vagy olyan tapasztalatok

is, amelyeket az élet általános forgatagában nyernek?"^{81.}

Félévszázaddal ezelőttről származó gyerekkori emlékek adják az anyagát Dávid József: Talpasok unokái c. regényének.

A cselekmény az író szülőfalujában kezdődik s végződik, s a regény hősei is hegyaljai gyerekek.

A szociológiai információt a falusi gyerekek és szegényemberek - kádármester, kőbányász, révész, uradalmi béres és kisparaszt - élete adja. A család megélhetése érdekében a gyerekeknek is keményen kell dolgozniuk.

Ezt még elviselnék ugyan, de a verés ellen tiltakoznak, s tiltakozásuk sajátos formát ölt; szervezett csoportba tömörülnek és szökésre szánják el magukat.

Tettük megvalósításához a történelmi elődök, Rákóczi talpasai adják a bátorságot. Így szűrődik át a történelem a regényen. A talpasok unokái nem tűrhetik az elnyomást, ezt esküjükben is megfogalmazzák: "ha felnövünk, a betolakodott labancokat /értsd a cserkészeket/ szülőföldünk-ről kiüzzük, és nem engedjük, hogy felnőtt ember a gyenge, kiszolgáltatott gyerekre kezét emeljen."^{82.}

A regény tulajdonképpen egy szökés története. A Rodostóba vezető út azonban nagyon hosszú, s a gyerekek vállalkozása még a felnőttet is próbára tenné; találkozás éjfélkor, alvás a szabad ég alatt, élelemszerzés, stb.

A regényben a bandaregény bizonyos motivumai is megtalálhatók.

A személyes hangvételt az egyes szám első személyű elbeszélő biztosítja, aki visszaemlékezve meséli el életének egy részletét.

Vannak a regénynek elnagyolt részei is: pl. a szerelem ábrázolása csak a mű végén jelenik meg, s így aránytalanságot eredményez.

Nem hiteles a gyerek szereplők túlzottan irodalmasított szóhasználata sem.

A harmincas éveket egészen más szemszögből ábrázolja Békés József: Ebéd c. regénye, amely a korabeli társadalmi-történelmi körülményekről rajzol hiteles képet.

A mű a Horthy-Magyarország társadalmi-gazdasági válságtól sújtott mélypontjának atmoszféráját idézi fel; az éhezést, az általános nyomorúságot, a tömeges munkanélküliséget, a cselekmény középpontjába egyetlen ebédet és annak előzményeit állítva.

Az ifjúsági történelmi regények gyakori eljárása található meg itt is, amikor egy kisfiú meséli el az eseményeket, személyes jelenlétével hitelesítve azokat, s a bevezetőben meghatározza a múltbeli történet és a jelen viszonyát.

Falusi életképekből áll Annus József: Szintén Fickó c. regénye, amelynek cselekményéből a magyar parasztság életének egy fejezete bontakozik ki a 2. világháborút követő években. A két mesélő: egy kisfiú -, az író gyermekkorában - s családjának egy jó barátja, András bácsi.

A kisfiú szemében elmosódik a mese s az igaz történet határa: "ahogyan András bácsi beleizeledett a mesébe, úgy feledtem én a saját szomorúságomat."

Az anderseni gondolat - "Az élet a legszebb mese" - oly módon jut itt kifejezésre, hogy az idős parasztember történetei az író saját múltjának darabjai a "mesemondó" egyéniségén átszűrve.

András bácsi - a beszélgetések során - a beszéd fonalát átvéve mindig olyan történetet idéz fel, amelynek közép-pontjában kedvenc kutyája áll, akit elődje után szintén Fickónak hívnak. Ez a kutya fajtájának legkiválóbb példányai közé tartozik, tanulékony, bátor, gazdájának védelmezője és segítőtársa, "éppen csak beszélni nem tudott, olyan okos volt", "okosabb némelyik embernél." Az ember és az állat kapcsolata a falusi élet fontos tényezőjeként jelent meg.

A regényből értékes szociológiai adatokat tudunk meg a falusi életről, szokásokról, a gyermeknevelésről, a gyerekek játékaikról, az állatokkal foglalkozó emberek mun-

kájáról, a háború végének örömeiről, gyászáról.

András bácsi elbeszéléseiben a történelmi és irodalmi alakok /Lenin, Móra Ferenc/ egészen köznapivá, emberközelié válnak, bár a velük való találkozás bizonyítéka már megsemmisült.

A regény befejező gondolatai a felnőtt nosztalgiájával átítatva sugallják, hogy a múltnak, az emlékeknek tovább kell élniük az utódokban.

A művészi mondanivaló a modern regényekre jellemző formai elemeken: az elbeszélői nézőpontok változtatásán s a két idősik egymásra építésén keresztül jut kifejezésre.

Vas megyei falu alkotja a színhelyét Kósa Csaba: Szél-fúvó Garabonc c. regényének. A II. világháborút követő években játszódó regény korfestő sorokkal indul, amelyek kétfelé nyitják a történet lehetőségeit: egyrészt a hitteles társadalom- és korrajz irányába, másrészt a mesékkel és megbocsátható babonákkal teli világot és annak elmúlását ábrázoló képek felé.

A regényben különböző rétegek egybefonódása fedezhető fel. Felvonulnak a falu jellegzetes figurái. s mindazok, akik a történet folyamán a főhős sorsát alakítják: cipész, villanyszerelő, Herpenyő, a "falú bolondja", a tanítónő nagymama, a távol élő édesanya, stb.

A falu életének bemutatásából társadalmi, néprajzi információk sora bontakozik ki. A természet közelsége, a falusi hit- és mesevilág s az első szerelem ábrázolása a regény összefonódott, de valójában más-más tematikai rétegét alkotják.

"Kaland, mese, mindennapiság édestestvérek a regényben." 83.

A regény nagy érdeme, "hogy több szálon futó cselekménye bűvópataként kerül hol a felszínre, hol a rejtő kövek alá aszerint, hogy a lankadó figyelmet mikor látja jónak az író az izgalmas cselekmény bonyolításával felébreszteni." 84.

"Kósa Csaba stílusa nem Kodolányi módjára líraian naturalis, nem is Tatayhoz, Darvashoz hasonlítónan kort hitelesen visszaadó, s hiányzik belőle Móra Ferenc és Fekete István ámulatba ejtő stílusbeli biztonsága. Ám a falusi anekdotákat olvasva helyenként felcsillan valami Steinbeck, Dylan Thomas és Aymé erejéből is Kósa stílusában." 85.

A gyermekirodalomban már sokszor használt motívumok újulnak meg, válnak egyedivé Kárpáti Kamil: Trombitás Ali cirkusza, valamint Trombitás Ali és a gyermekrablók c., a félmúltban játszódó regényeiben.

Az író 1976-ban megjelent "Madárszülőnek szárnya" c.

kötetében már felsorakoztatta a Trombitás Ali-kötetek hőseit, helyszíneit.

Az 1979-ben kiadott *Kisértet, kísértet! c. regényben*, az első, gyermekolvasóknak szánt művében pedig egy olyan szintézis kialakítására törekedett, "amelyben magyar és európai hagyomány, a népsorsot vigyázás és a szürrealizmus egységessé nőhet - a vadhajtások nélkül." ^{86.}

E törekvések megvalósítását látjuk a *Trombitás Aliról* szóló történetekben is.

Bár a regények ideje bizonytalan, pontosan nem meghatározott, a regény levegőjéből, a környezetrajzból, a jellemrajzokból érezhető, hogy az író gyerekkoráról, a harmincas évekről van szó. A színhely egy városszéli világ, ami már nem város, de még nem is falu, az író szülőhelye, az egykori Pesterzsébet.

A szereplők közül Jancsi azonosítható legjobban az íróval, "de ő sem akar afféle rezonőr szócső lenni. Csibész is, nagylelkű is, jó is, de ravasz is, egyszóval bonyolult jellem." ^{87.}

A többiek, *Trombitás Ali*, *Doktor Kemény Miklós*, *Olaszi Baba*, *Mézcsoéppentő Jolán*, *Csütörtökék* stb. megrajzolásához az egykori gyerekkori jóbarátok jelleme szolgált mintául.

A szereplők bizonyos tekintetben rokonságba hozhatók Milne: Micimackó c. meseregényének hőseivel; a Csorba utca és környéke a Százholdas Pagony, amelynek lakói nem hibátlanok, s ha jót akarnak, abból - tapasztalatlanságuk következtében - nem lesz mindig jó, de az biztos, hogy segítik egymást, összetartanak.

Aranka nagymama, Baltazár nagypapa, Warholcz szatócs - a regények legfontosabb felnőtt szereplői - bensőséges kapcsolatban, egyenrangú viszonyban vannak a gyerekekkel.

"E világ újjáélesztésének szándéka vezérelt, amely a mai egyetemes illúzióvesztéshez képest még a békebeli derűt sugározza." Az értékét, nem a romantikáját akartam elsősorban fölleveníteni e félpaszt-félproli világnak, ahol ismeretlen volt a népies-urbánus ellentét, szegényvilág volt, amely érzelmileg milliomos." 88.

A cselekménynek mindkét regényben megvannak az alappillérei: az elsőben a cirkuszalapítás, a másodikban a jótékony céllal megrendezett gyermekrablás. Ennek ellenére igen szerteágazó a két regény cselekményének struktúrája, azá teszi a számtalan apró, mozgó kép, epizód.

Mindemellett a cselekménybonyolítás helyenként szokványos formáiról is szólnunk kell. Ezeket azonban ellensúlyozza a lélekrajz finomsága, a szereplők motivációinak, tettei-

nek aprólékos rajza, s a szereplők tudatában végbemenő folyamatok s a természeti környezethez kapcsolódó reflexiók ábrázolása.

A derüs epizódokat komor hangulatúak váltják fel, s utánuk, mint a népmesékben feloldás következik.

Bár a *Kisértet, kísértet!* c. regényben az író bátrabban alkalmazta a modern regényírói eszközöket, azért itt is felfedezhető a filmszerű szerkesztés, a nézőpontok változtatása. Sajátos, értékes részei a regénynek a gyermeki fantázia megnyilvánulásai, a képzeletet megmozgató, asszociációra buzdító lírai képek:

"Csak a muzsika szólt, csak Irma táncolt az üres porondon. De a muzsika is, Irma mozdulatai is csupa-csupa képpel voltak tele. Kardvirág és liliumkévék hajladoztak körülötte a levegőben, lába körül hosszú nyakú levegővázákban illatoztak, Irma egy történetet táncolt, a képek egymásra peregtek, egymáson úsztak át, mint a film. A történetet senki sem ismerte, de a képeket mindenki. Hiszen saját képzeletük teremtette mindet." 89.

"Bár más a két Kárpáti - könyv világa, alapjában véve mindkettő az emberi jószág mutatványairól szól," 90. s "az olvasóban végül nem valamiféle tanulság, hanem egy életérzés fogalmazódik, amely a megfelelő helyre teszi a jót és a rosszat, az igazat és a hamisat," "az erkölcs világára nyitott olvasónak a barátságról, szerelemről, a választás felelősségéről beszél." 91.

REGÉNYMŰFAJOK AZ ÉRDEKESSÉG JEGYÉBEN: A BÜNÜGYI
REGÉNY ÉS A TUDOMÁNYOS-FANTASZTIKUS REGÉNY

"Léteznek az esztétikumnak olyan válfajai is, amelyek szintén az autonóm művészet bizonyos formai kellékeit magukra öltve lépnek ugyan elénk, de nem rendelkeznek az intenzív totalitás jellemvonásaival, mégsem károsak, megtévesztők. "Az ún. átmeneti műformák "irodalmi műfajai közül legtipikusabb a detektívregény s általában a krimi." ⁹². Ez a műfaj abban az esetben sorolható az átmeneti műformák közé, ha benne a művészi igazság helyett az érdekesség játssza az uralkodó szerepet, s nem tükrözi az adott kor összefüggéseit. Amennyiben ez mégis megvalósulna, akkor már átkerül az autonóm művészet szférájába /pl.: Dosztojevszkij: Bűn és bűnhődés/.

Az ifjúsági regények körében - s ez nem véletlen - csak kis számban találunk példát a teljes egészében bűnügyi cselekményből építkező regényre, mint pl. Erich Kästner: Emil és a detektívek, Csukás István: Vakáció a halott utcában, Dáné Tibor: Az évszázad bűnügye, Lux Alfréd: Éjszakai dolgozatjavítás c. regénye. A felsorolt példák is mind más-más sajátosságokat mutatnak.

Erich Kästner klasszikussá vált művét, amelyben a gyerekek egy felnőtt által elkövetett lopás elkövetője után nyomoznak, még a műfaji előírások figyelembe vételével alkotta meg.

A Móra Kiadó által megjelentetett mai művek körében szabályos bűnügyi regénynek csak Dáné Tibor: Az évszázad bűnügye c. regényét tekinthetjük, amely az 1963-ban történt nagy angliai vonatrablás dokumentumszerűen megírt bűnügyi krónikája, s nem ifjúsági regény.

A bűnügyi regény ifjúsági változatában a műfaji előírások -, amelyeket még megalkotóik sem tartottak be mindig ⁹³. - betartása korlátot jelentene.

"... akkor kedvelem a gyermekkrimit, ha igazán túl tud lépni a műfaj korlátain. A korlátok körülbelül ezt jelentik: Ki tette? Hogy tette? Miért tette? Továbbá egy vázlatos, redukált világ, sebes lefutású cselekmény, lélekrajz helyett a hősnék pusztán szerepkör jut, és mindent túlnő a rejtély." ⁹⁴.

A hetvenes évek regényei közül Csukás István: Vakáció a halott utcában c. szabályos gyermekkrimije megfelel a fenti követelményeknek, hiszen az érdekesítő bűnügyi történet során a nyomozó gyermekek - akik egyébként a Kästner - regények gyermekszereplőjéhez hasonlítanak - jellemrajza árnyalt, s a nyomozás is inkább csak játék.

A nyolcvanas évek ifjúsági regényei közül Nógrádi Gábor: Hecseki és a gyermekrablók, valamint Lux Alfréd: Éjszakai dolgozatjavítás c. regénye nevezhető bűnügyi regénynek.

Nógrádi Gábor regénye elvált szülők gyermekének problémáiról szóló humoros bűnügyi történet /gyermekrablás, váltságdíjkövetelés, nyomozás, a rejtély megoldása/, amely "happy end"-del végződik.

Figyelemre méltóbb ennél azonban Lux Alfréd említett műve, amely a szabályokat betartó detektívtörténetként indul.

Középpontjában egy rejtélyes körülmények között, a diákok által elkövetett iskolai betöréses lopás kinyomozása áll.

A betörés összefonódik a "korrekciós csoport" tevékenységével. Ez a csoport - 6 negyedikes gimnazista és egy nyolcadikos fiú - a fizika szertárba éjszaka behatolva kijavítja a dolgozatokban maradt hibákat.

Az eseményeket a szereplők különböző nézőpontjából közvetíti az író, középpontba állítva a legfiatalabb, de legbecsületesebb Bogyót, aki érzékenységevel Nyilas Misinek, becsületességével Nemecek Ernőnek lehet rokona.

A szereplők formálódó értékeit személyenként differenciált. Az események alakulása során a szereplők eljutnak addig a felismerésig, hogy tetteiket be kell vallani. A büntetés így már nem is kap különös jelentőséget, a büntetthez képest nem komoly, nehogy törést jelentsen a fiatalok életében.

Az utóbbi tényről a regény kritikusai különböző álláspontot vallanak.

"Ha gyerek volnék, e könyv elolvasása után ötletet merítenék olyan csinytevésre, amely talán már csalás. Romantikusán megalkotott ideális tanárokat ringatnék ábrándjaimban, akiknek imponál a bevallott tett, legyen az bármilyen súlyos cselekedet" ⁹⁵. - írja Élthes Ágnes, aki nevelésünk parabolisztikáját, görbe tükrét látja a regényben.

"Az már fricska a műfaji sajátosságoknak, hogy a mesterdetektív a bűnösök megmentésén töri a fejét, végül is a tanítványai" ⁹⁶. - állapítja meg a tényt F. Komáromi Gabriella a műfaji sajátosságok nézőpontjából értékelve a regény világát.

A bűnügyi regény ifjúsági változata akkor lehet igazán értékes, ha az, amellet, hogy a színvonalas logikai játék élvezetét nyújtja, az olvasót állásfoglalásra készíteti. E követelményeknek rendelte alá a szabályok betartását Lux Alfréd is regényében, amely, mint egy napjainkban játszódó iskolai történet, egyidejűleg ifjúsági társadalmi regény is.

Ismeretes az a jelenség is, hogy nem bűnügyi regényben e regénytípus bizonyos elemei epizódként jelennek meg. Az ilyen epizódok elsősorban az ifjúság kalandigényének kielégítését célozzák. "Ezt az igényt kiszolgálni szükséges és természetes írói feladat - a cselekmény feszültségének fokozására még korunk legjobb prózairói

is mertek és tudtak tanulni a detektívregénytől és a krimi-től. De ezek az írók az izgalmasan felépített szerkezetben saját legjava mondanivalóikat irták meg. A kalandosságot /belőle indult a pikareszk történetssorral a regény/ megtöltötték emberi tartalommal, megfigyeléssel, mondanivalóval." 97.

A mai magyar ifjúsági regényekben az ilyen epizódok az izgalom fokozását szolgálják, ami sok esetben a kalandosság fetiszizálásához vezet. Ezt figyelhetjük meg pl.

Nemere István: A fantasztikus nagynéni c. regényében, ahol az epizódok során egyébként is az érdekesség, a különlegesség játssza az uralkodó szerepet.

Kende Sándor: Lusta Emmi és a szerelem c. regényében a gitár eltűnése és a nyomozás a különben is érdektelen cselekménynek majdnem kizárólagos figyelmet felkeltő epizódorozatává lesz.

Petrovác István: 13 fő, egy kutya és egy igazgató c. művében a gyermekszereplők felnőttmintára végrehajtott cselekedeteinek sorába tartozik az egyik szereplő - feleslegesen beépített - eltűnése és a nyomozás.

"Összefoglalva le kell szögezni, hogy a krimi önmagában nem elítélendő műfaj ... A jó krimi olvasása nem jelent szellemi sivárságot, az azonban már káros, ha valaki csak krimi-t hajlandó olvasni." 98.

A regénybeli érdekesség uralkodó szerepe teszi a krimi rokonává, s így átmeneti műformává a tudományos-fantasztikus műfaj, a sci-fi alkotásait is.

A "sci-fi nem mindig igazi regény. Tudományos ismereteket népszerűsít a regény álruhájában." 99.

Rokonságot mutat a kalandregénnyel, a meseregénnyel is s gyakran keveredik a krimivel.

Andor György értékelése szerint "napjaink tudományos-fantasztikus irodalma még nem a virágkor. Inkább az útkeresés, a műfaj helyének kutatása, az eszközök számbavétele - az elemzés és a kísérletezés korszaka."

A sci-finek elsősorban két válfaja él egymás mellett:

"a hagyományos sci-fi, a maga hagyományos meseszövéssel, többnyire gyermekded mondanivalójával", valamint azok a művek, amelyeknek írója "nemcsak öncélú, műszaki-tudományos trükkökkel törődik, hanem az emberiség jelene és jövője iránti felelősség, a jobbitás hatja át irását." 100.

A tudományos-fantasztikus ifjúsági regények történetét tekintve sem érkezett még el a virágkor. Az első e műfajban írt ifjúsági művek - Jókai és Karinthy után - a 60-as években jelentek meg, s az új sci-fi regényeket illetően még ma is "könnyen lehetünk szűkszavúak. Objektív oka, hogy a science fiction írói a hetvenes években nem kényeztették agyon a 10-14 éveseket." 101.

A műfaj helyzetével kapcsolatosan a 80-as évek elején ugyanezt a megállapítást tehetjük.

A hetvenes évekbeli szerzőgárdához tartozó írók - Bogáti Péter, Fanta Mária, Hedervári Péter, Kántor Zsuzsa, Nemere István, Romhányi József, Rónaszegi Miklós, Szepes Mária, Tari János, Virág Katalin - többségének neve más műfajoknál vagy más kiadónál bukkan fel, s helyettük csak kevés új nevet találunk: László Endre, Mányi László, Tőke Péter.

Továbbra is örülhetünk azonban Nemere István regényeinek. Ő írta ugyanis mindkét időszakban a legjobb tudományos-fantasztikus ifjúsági regényt.

Az ő művén kívül e vizsgált korszak minőségi és mennyiségi vonatkozásban egyaránt keveset hozott.

Mint ahogyan a hetvenes években /Bogáti Péter: A linkstowni csapda, Rónaszegi Miklós: Az ördögi liquor/, most is született fantazmagória az ifjúsági sci-fi körében. Tőke Péter: A nyevigák c. különféle csodaszerkezeteket és furcsa figurákat felsorakoztató elbeszéléskötete után az Óriásvilág c. fantasztikus regényével jelentkezett, aminek alapötlete a fantazmagóriák köréből való.

A mű gyermekszereplőivel dimenzionális katasztrófa történik; bogárnyi méretűvé zsugorodnak össze, s így állandó életveszélyben élnek ugyanabban a világban, ahol eddig biztonságban voltak. A nyomasztó kalandok soroza-

tában a főszereplő fiú természetrajzi ismereteinek közreadása jelent értéket.

Nem válik sokkal gazdagabbá a korszak tudományos-fantasztikus irodalma László Endre: Sziriusz Kapitány és Csillaglány c. regénye által sem, amely az emberiség megmentéséről szóló fantasztikus történet, s 2480-ban a Holdon játszódik. Az 500 évvel a jelenünk utáni világban azonban a XX. sz. sok negatív és idejétmúlt eleme van még jelen; pl. az "őrült tudós". A regényben a jó és a rossz harca jelenik meg a kozmikus térbe kivetítve.

Mányi László: Cirkusz a Holdon c. tudományos-fantasztikus regénye értékes ifjúsági science fiction.

A 2057-ben játszódó regényben ábrázolt fő probléma az emberi kapcsolatok alakulása a technikai fejlődés következtében. A technika csodái; a hir- és képközvetítő műholdak, komputerek, robotok világa idején élő kisfiú, Bill, aki anyját nem ismeri, s apjával csak műszereken keresztül érintkezik, nem boldog. Hiába teljesül minden beprogramozott kívánsága, örömet csak az "igazi" cirkusz tagjainak fellépése jelent számára.

Célkitűzése így csakis az emberiség megmentése lehet a gépi világtól. Az emberiséget pusztulással fenyegető biológiai fegyver gyártásának s megakadályozásának bemutatása - fölöslegesen beépített - ürkrimi elemek.

A tudományos-fantasztikus regény legjobb ifjúsági változatát Nemere István teremtette meg a hetvenes években megjelent Mükincsrablók a kisbolygón c. regényében. Ennek folytatása az írónak a vizsgált korszakbeli A kupolaváros titka c. műve, amelyben három regényti-pus keveredik: a sci-fi, a krimi és a robinzonád.

A regény főszereplői Robinson Crusoe űrbéli rokonai: a Mars egyik száz éve lakatlan városának "ürtöröttei", akiknek meg kell küzdeni az élelemszerzés, a járműkészítés gondjaival. Jól kiismerik azonban magukat a szup-perakkumulátorok, napfénykollektorok között.

A tudományos információk alkalmazása terén az író végig következetes, soha nem téved, s hitelt tud teremteni a környezetnek és a szereplők tetteinek.

"A Nemere-féle sci-fi legszeretnivalóbb vonása azonban az öreg bolygónk iránti ragaszkodás. Világa rendíthetetlenül Föld- és emberközpontú." 102.

TÁGULÓBAN A HAGYOMÁNYOS MŰFAJI KERETEK

/ÖSSZEGEZÉS/

"A széppróza közérzetét, művekkel dokumentálható valóságos állapotát az erős polarizálódás határozza meg." 103.

A mai ifjúsági regény helyzetét illetően azonban ez a polarizálódás elsősorban a műfaji sokszínűséget jelenti. A jelenlevő műfajok általában sajátos ifjúsági változatok.

A műfajok hagyományos keretei - egyrészt a címzett korosztály, másrészt a korszerű tartalom kifejezése érdekében - tágulóban vannak.

"Bár nem hanyagolhatjuk el az átlag, a középmezőny, a kevésbé jelentős könyvek tanúságát sem - az irodalomnak ezt a részét ezúttal mégis figyelmen kívül kell, lehet hagyni, mert csak ilyenformán idézhetjük magunk elé a valóságos helyzetet." 104.

S mi a valóságos helyzet?

A vizsgált korszak regényeiben a hetvenes évek regényeinek tendenciái folytatódnak tovább. A kalandos regények sorából kiemelkedtek az ifjúsági társadalmi regények, amelyek körében - a hősök belső életének ábrázolása ellenére - igen nagy a színvonalbeli ingadozás.

Egy-egy műben felbukkantak a műfajban rejlő új lehetőségek;

a mai, sokrétű tematika, a mozaikszerűbb cselekmény, a kalandpanelek kerülése, a mélyebb, sablonoktól mentes lélekrajz, a mai ember világlátása tükrözésének szolgálatáért kialakult modern regénytechnikai eszközök - a montázs-technika, a logikus gondolkodást fejlesztő kihagyásos módszer, s az erőteljes képszerűség. Láthatunk példát az egy művön belül megvalósuló műfaji szintézisre is.

Hiányoznak ugyanakkor a többlépcsős értelmezést is kínáló művek, s hiányzik a jelszerűség, a metaforikusság.

A groteszk, szatirikus hangvételi kompozíciókra is kevés példa mutatkozik.

Általánossá válik azonban - a mai témájú művekben - a mai fiatalok beszédstílusát visszaadó nyelvezet s az erős dialogizálás.

A lányregények esetében, - ott, ahol a hagyományok továbbélése erős, az ábrázolt világ szűkös voltáról kell beszélnünk. Az új típusú lányregény pedig már a társadalmi regény rokona.

A történelmi regény gyakran keveredik a romantikus kalandregénnyel. Az emellett továbbélő realista szemléletet tükröző történelmi művek sok értékes történelmi információt tartalmaznak.

A szemtanúként alkalmazott gyermekszereplő, aki - többnyire

visszaemlékezve - az elbeszélő szerepét is betölti, sajátosan ifjúságivá teszi a műfaji változatot.

Az életrajzi regények - kivéve az elemzett egyetlen példát - erősen őrzik a regénytípus hagyományait.

A mához szólás természetes és közvetlen módját találhatjuk meg a félmúlt regényeiben, amelyek az író gyerekkorának realista szemléletű vagy mesésítő eljárással készült ábrázolását adják, s így teremtik újjá a múltat.

Az ifjúsági bűnügyi regénynek elsősorban kalandpaneljei divatosak. Sok kiaknázatlan lehetőség rejlik a már felbukkant ifjúsági tudományos-fantasztikus regényekben is.

A felsorolt műfajok az elkövetkezendő években - feltehetően - az eddiginél gyorsabb változást fognak megélni.

Erre mutatnak a változások felcsillanó jelei, a lassú, de kétségkívül kirajzolódó mozgás a modernebb kifejezési formák felé.

Az ifjúsági regény azonban azokkal a művekkel lesz elidegeníthetetlen része a regényirodalom egészének, amelyekben az új kifejezési formák alkalmazásával egyidejűleg a maga társadalmi, emberi, művészi funkcióját és mondanivalóját is vállalja.

"Egyetlen műről sem hozható létre föltétlenül helyes értelmezés. Az újraolvasás csak megerősítheti vagy cáfolhatja már létrehozott értelmezésünket, növelheti vagy csökkentheti kezdeti föltevéseinkbe vetett hitünket." 105.

Feltételezzük azonban, hogy elemzéseink - egy nagyobb, az évtized fordulói által határolt korszak regényeit vizsgálva - újabb műértelmezések kiindulópontjává válhatnak.

x x x

Köszönetet mondunk dr. Grezsa Ferenc tanszékvezető egyetemi docensnek és Fioláné dr. Komáromi Gabriella tanszékvezető főiskolai tanárnak útmutató segítségnyújtásukért, amellyel dolgozatunk megírásához hozzájárultak.

JEGYZETEK

1. F. KOMÁROMI Gabriella: "Fürgencz fiúk s jó kis
leánykák számára" Gyermekirodalmunk múltjából
= Alföld, 1988. 12. sz. 20. l.
2. Vita az ifjúsági irodalomról, Jelenkor 1965-66.
/Vál. és szerk.: Szederkényi Ervin/
Móra Könyvkiadó, Bp. 1968.
3. LENGYEL Balázs: Modernség az ifjúsági irodalomban
= Olvasó ifjúság. /Vál. és szerk.: Rákai István
Móra Könyvkiadó, Bp. 1972. 9.1.
4. LENGYEL Balázs: Emancipáljuk-e a gyermekirodalmat?
- Élet és Irodalom, 1973. márc.17. 11.1.
5. TÓTH Béla: Irodalmi érdeklődés az olvasástanulás
kezdetén
Akadémiai Kiadó, Bp. 1968.
6. Kerékgyártó István: Észrevételek ifjúsági irodalmunk-
ról
Kritika, 1964. aug. 33-40. l.
7. Cs. NAGY István: Gyermek- és ifjúsági irodalom
Tankönyvkiadó, Bp. 1981. 7.1.
8. Olvasó ifjúság /Vál.és szerk.: Rákai István/
Móra Könyvkiadó, Bp. 1972.
9. OZSVÁTH Sándor: Helyzetjelentés az ifjúsági irodalomról
Alföld, 1988./12. 83.1.
10. BALASSA Péter: Észjárások és formák
Tankönyvkiadó, Bp. 1985. 10. l.
11. Társadalmi valóságunk képe mai prózánkban
Jelenkor, 1977. 7-8.sz. 745.1.

12. FICOLÁNÉ Komáromi Gabriella: A hetvenes évek
ifjúsági regényei
Tankönyvkiadó, Bp. 1981. 7.1.
13. KULCSÁR Szabó Ernő: A zavarbaejtő elbeszélés
Kozmosz Könyvek, Bp. 1984. 17.1.
14. LENGYEL Balázs: Modernség az ifjúsági irodalomban
/Ld. 3.sz./ 11.1.
15. H. SZÁSZ Annamária: A modern regény mesterei
Tankönyvkiadó, Bp. 1980. 6.1.
16. KULCSÁR Szabó Ernő: Műalkotás - szöveg - hatás
Magvető Könyvkiadó, Bp. 1987. 223.1.
17. MEZEI József: A magyar regény
Magvető, Bp. 1973. 10.1.
18. KULCSÁR Szabó Ernő: Műalkotás - szöveg, - hatás
/Ld. 16.sz./ 62. 1.
19. KOVÁCS Endre - Szerdahelyi István: Irodalomelméleti
alapfogalmak
Tankönyvkiadó, Bp. 1977. 21. 1.
20. Irodalmi hármaskönyv
Gondolat Kiadó, Bp. 1967. 257. 1.
21. KOLTA Ferenc: Az ifjúsági regény korszerűsítésének
problémái. = Olvasó Ifjúság. /Vál. és szerk.:
Rákai István/
Móra Könyvkiadó, Bp. 1972. 39. 1.
22. KOCOZH Ákos: Kaland és korszerűség. = Olvasó Ifjúság
/Vál. és szerk.: Rákai István/
Móra Könyvkiadó, Bp. 1972. 27. 1.

23. BRUNO Bettelheim: A mese bűvölete és a bontakozó
gyermeki lélek
Gondolat Kiadó, Bp. 1985. 318. 1.
24. TRENCSENYI LÁSZLÓ: Kell a tigris. = Könyv és Nevelés
1975. 6. sz. 243. 1.
25. FIOLÁNÉ Komáromi Gabriella: A hetvenes évek ifjúsági
regényei /Ld. 12.sz./ 80. 1.
26. KOLTA Ferenc: Kalandregény vagy kalandos regény?
Szabálytalan kritika Dékány András új könyvéről
/Kossuth Lajos tengerésze/. Jelenkor, 1965.
márc. 266. 1.
27. FIOLÁNÉ Komáromi Gabriella: Változatok az ifjúsági
regényre - 1976-80. = VII. Szekszárdi Tanácsko-
zás: Az ifjúsági regény és olvasója. Bp. 1981.
Magyar Írók Szövetsége Gyermekek- és Ifjúsági
Irodalmi Szakosztálya 32. 1.
28. PADISÁK Mihály: A csúcs mindig fölöttünk van
Móra Könyvkiadó, Bp. 1980. 19. 1.
29. PADISÁK Mihály i.m. 246. 1.
30. FIOLÁNÉ Komáromi Gabriella: Változatok az ifjúsági
regényre /Ld. 27. sz./ 35. 1.
31. Uo.
32. Leo LÖWENTHAL: Irodalom és társadalom
Gondolat Kiadó, Bp. 1973. 9. 1.
33. Társadalmi valóságunk képe mai prózánkban
Jelenkor, 1977. 7-8. sz. 745. 1.

34. HÁRS László: Lehetőség, létjogosultság, szükségesség
= Olvasó Ifjúság /Vál. szerk.: Rákai István/
Móra Könyvkiadó, Bp. 1972. 54. l.
35. NÉMETH Tibor György: Nyolcadikba járni áprilisi tréfa
Könyv és Nevelés 1983./1. 113. l.
36. Uo.
37. FIOLÁNÉ Komáromi Gabriella: Változatok az ifjúsági
regényre - 1976-80. /Ld. 27.sz./ 23. l.
38. CSIKVÁRI Gábor: Gitár, kutyák, szerelem
Könyv és Nevelés, 1985. 2. sz. 67. l.
39. ASPERJÁN György: Rohanj velem!
Móra Könyvkiadó, Bp. 1980. 289. l.
40. Uo. 288. l.
41. FIOLÁNÉ Komáromi Gabriella: A hetvenes évek ifjúsági
regényei /Ld. 12. sz./ 97. l.
42. F. KOMÁROMI Gabriella: A Janikovszky-jelenség
Könyv és Nevelés, 1984. 4-5. sz. 158. l.
43. JANIKOVSZKY Éva: A hét bőr
Ifjúsági és Lapkiadó Vállalat, Bp. 1985. 10. l.
44. Uo. 12. l.
45. F. KOMÁROMI Gabriella: A Janikovszky-jelenség
/Ld. 42. sz./ 161. l.
46. TANDORI Dezső: Mint egy elutazás
Magvető Kiadó, Bp. 1981. 328. l.
47. TANDORI Dezső: Mesélj rólam, ha tudsz!
Móra Könyvkiadó, Bp. 1984. 107. l.
48. OZSVÁTH Sándor: i.m. 90. l.

49. LENGYEL Balázs: Modernség az ifjúsági irodalomban
/Ld. 3. sz./ 9. l.
50. OZSVÁTH Sándor i.m. 90. l.
51. F. KOMÁROMI Gabriella: Keresgélő = Népszabadság
1983. jan. 19. 7. l.
52. Uo.
53. F. KOMÁROMI Gabriella: A hetvenes évek ifjúsági
regényei /Ld. 12. sz./ 97. l.
54. G. DONÁTH Blanka: A lányregény és a lányregénykor-
szak=Olvasó gyermekeink /Szerk.: Harsányi István/
Tankönyvkiadó, Bp. 1957. 245. l.
55. OZSVÁTH Sándor: i.m. 89. l.
56. F. KOMÁROMI Gabriella: Mostoha fejezet századunk
ifjúsági prózájából: A lányregény
Irodalomtörténet, 1985. 3. sz. 656. l.
57. OZSVÁTH Sándor i.m. 89. l.
58. KOLTA Ferenc: Húsz év ifjúsági irodalma 1945-1965.
= Élő Irodalom /Szerk. Tóth Dezső/
Akadémiai Kiadó, Bp. 1969. 96. l.
59. F. KOMÁROMI GABRIELLA: Mostoha fejezet századunk
ifjúsági prózájából: A lányregény
/Ld. 56. sz./ 652. l.
60. KÁNTOR Zsuzsa: Anonymus diplomatatáskával
Móra Könyvkiadó, Bp. 1984. 5. l.
61. Uo. 48. l.
62. Uo. 216. l.
63. Uo. 232. l.

64. F. KOMÁROMI Gabriella: Mostoha fejezet századunk ifjúsági prózájából: A lányregény
/Ld. 56. sz./ 644. l.
65. POMOGÁTS Béla: A történelmi regény
= Könyvtáros, 1969. 4. sz. 227. l.
66. ERDŐDY János: A történelmi regény és a történelmi folyamatosság érzése
= Olvasó ifjúság /Vál., szerk.: Rákai István/
Móra Könyvkiadó, Bp. 1972. 113. l.
67. POMOGÁTS Béla: A történelmi regény
/Ld. 65. tétel/ 228. l.
68. POMOGÁTS Béla: Történelmi regény és korszerűség
= Tiszatáj, 1967. 5. sz. 499. l.
69. POMOGÁTS Béla: A történelmi regény
/Ld. 65. tétel/ 230. l.
70. POMOGÁTS Béla: Történelmi regény és korszerűség
= Tiszatáj, 1967. 5. sz. 499. l.
71. ANCSEL Éva: Történelem és alternatívák
Kossuth Kiadó, Bp. 1979. 196. l.
72. KÖPECZI Béla: Történelmi regény - történelmi szemlélet = Olvasó Ifjúság /Vál. Szerk.: Rákai István/
Móra Könyvkiadó, Bp. 1972. 99. l.
73. RÓNASZEGI Miklós: A genovai fogoly
Móra Könyvkiadó, Bp. 1981. 5. l.
74. POMOGÁTS Béla: A történelmi regény
/Ld. 65. sz./ 232. l.

75. HEGEDÜS Géza: W. Scott öröksége = Olvasó Ifjúság
/Vál. Szerk.: Rákai István/
Móra Könyvkiadó, Bp. 1972. 92. 1.
76. KÁNTOR Zsuzsa: Ballada egy márványtábláról
Móra Könyvkiadó, Bp. 1980. 29. 1.
77. Uo. 63. 1.
78. Uo. 73. 1.
79. Uo. 122. 1.
80. F. KOMÁROMI Gabriella: A hetvenes évek ifjúsági
regényei /Ld. 12. sz./ 19. 1.
81. NÉMETH Tibor György: Az "elromlott" fiú
= Könyv és Nevelés, 1984. 4-5. sz. 192. 1.
82. DÁVID József: Talpasok unokái
Móra Könyvkiadó, Bp. 1981. 15. 1.
83. F. KOMÁROMI Gabriella: Keresgélő = Népszabadság
1983. jan. 19. 7. 1.
84. BARKÓ Endre: Híradás a falu félmúltjáról
= Könyv és Nevelés, 1982. 4-5. sz. 212. 1.
85. Uo.
86. PÓSA Zoltán: Beszélgetés Kárpáti Kamillal
= Híradó, 1988. 2. sz. 3.1.
87. Uo.
88. Uo.
89. KÁRPÁTI Kamil: Trombitás Ali cirkusza
Móra Könyvkiadó, Bp. 179. 1.
90. F. KOMÁROMI Gabriella: Változatok az ifjúsági
regényre /Ld. 27. sz./ 36. 1.

91. ILLÉS Sándor: A gyermekkor üzenete
= Könyv és Nevelés 1984. 4-5. sz. 184. 1.
92. KOVÁCS Endre - Szerdahelyi István: Irodalomelmélet
Tankönyvkiadó, Bp. 1977. 21. 1.
93. KESZTHELYI Tibor: A detektívtörténet anatómiája
Magvető Kiadó, Bp. 1979. 63. 1.
94. FIOLÁNÉ Komáromi Gabriella: Változatok az ifjúsági
regényre /Ld. 27. sz./ 32. 1.
95. ÉLTHES Ágnes: Korrekció
Könyv és Nevelés, 1983. 1. sz. 30.1.
96. FIOLÁNÉ Komáromi Gabriella: Változatok az ifjúsági
regényre /Ld. 27. sz. 32. 1.
97. LENGYEL Balázs: Modernség az ifjúsági irodalomban
/Ld. 3. sz. / 22. 1.
98. ANDOR György: A detektívirodalomról
Könyv és Nevelés, 1984. 2. sz. 70. 1.
99. FIOLÁNÉ Komáromi Gabriella: Változatok az ifjúsági
regényre /Ld. 27. sz./ 49. 1.
100. ANDOR György: A tudományos-fantasztikus irodalom
Könyv és Nevelés, 1984. 6. sz. 249. 1.
101. FIOLÁNÉ Komáromi Gabriella: A hetvenes évek ifjúsági
regényei /Ld. 12. sz./ 185. 1.
102. FIOLÁNÉ Komáromi Gabriella: Keresgélő
/Ld. 51. sz./
103. BÉLÁDI Miklós: Helyzetkép = A regényről /Szerk.: Szer-
dahelyi István és Ungvári Tamás/
Kossuth Kiadó, 1986. 238. 1.
104. Uo.
105. SZEGEDY - Maszák Mihály: Rétegek a műalkotás jelenté-
sében és befogadásában =Literatúra, 1971. 1.sz.19.1.

TÁRGYALT MŰVEK JEGYZÉKE

Móra Könyvkiadó, Bp., 1980-85.

- ANNUS József: Szintén Fickó, 1980.
- ASPERJÁN György: Rohanj velem! 1980.
- BÁRÁNY Tamás: A világ közepe, 1980.
- BERKES Péter: Bezzeg a Töhötöm! 1982.
- BÉKÉS József: Ebéd, 1982.
- DÁNÉ Tibor: Az évszázad bünügye, 1982.
- DÁNIEL Anna: Az együttes, 1983.
- DÁVID Antal: A tanú, 1981.
- DÁVID Antal: Az első felvonás, 1982.
- DÁVID Antal: A szolgadiák, 1983.
- DÁVID József: Talpasok unokái, 1981.
- DESSEWFFY Sándor: A titkos várfolyosó, 1980.
- DÉKÁNY Kálmán: Tolvajkulcs, 1984.
- DÖBRENTÉI Kornél: Hangyaúton, 1983.
- EMBER Mária: Kutját küldött a tenger, 1982.
- FEHÉR Tibor: Nyugtalan vér, 1981.
- FEKETE Gyula: Bodrogparti szerelmeink, 1981.
- G. SZABÓ Judit: Megérjük a pénzünket, 1981.
- GYURCSIK Rozália: Vizbevető hétfő, 1980.
- ISZLAI Zoltán: Apa, anya meg a tanya, 1984.
- JANIKOVSKY Éva: A hét bőr, Ifjúsági- és Lapkiadó Vállalat,
1985.
- KATKÓ István: Telefon-papa, 1982.
- KÁNTOR Zsuzsa: Anonymus diplomatatáskával, 1984.

- KÁNTOR Zsuzsa: Ballada egy márványtábláról, 1980.
- KÁRPÁTI Kamil: Trombitás Ali cirkusza, 1980.
- KÁRPÁTI Kamil: Trombitás Ali és a gyerekrablók, 1982.
- KENDE Sándor: Lusta Emmi tetten érik, 1981.
- KENDE Sándor: Lusta Emmi és a szerelem, 1983.
- KERTÉSZ Erzsébet: Bettina három élete, 1981.
- KERTÉSZ Erzsébet: Csipkebolt Brüsszelben, 1982.
- KERTÉSZ Erzsébet: Jenny, Laura, Tussy, 1984.
- KERTÉSZ Erzsébet: Titkos házasság, 1985.
- KÓSA Csaba: Szélfúvó Garabonc, 1981.
- KÓSA Csaba: Pogánykő, 1984.
- KOVÁCS Lajos: Nyolcadikba járni áprilisi tőéfa, 1981.
- KÓRIS Emil: A katedrális, 1984.
- LÁSZLÓ Endre: Sziriusz Kapitány és Csillaglány, 1984.
- LUX Alfréd: Éjszakai dolgozatjavítás, 1980.
- MÁNYI László: Cirkusz a Holdon, 1981.
- MÁRTON Klára: Gyorsan szállj fel a buszra! 1984.
- MÁRTONNÉ Homok Erzsébet: A tóparti ház, 1981.
- NEMERE István: A fantasztikus nagynéni, 1980.
- NEMERE István: A kupolaváros titka, 1982.
- NÓGRÁDI Gábor: Hecseki és a gyermekrablók, 1983.
- PADISÁK Mihály: A csúcs mindig fölöttünk van, 1980.
- PETROVÁ CZ István: 13 fő, egy kutya és egy igazgató, 1982.
- PETROVÁ CZ István: Csere Rudi, 1985.
- RÓNASZEGI Miklós: A genovai fogoly, 1981.
- RÓNASZEGI Miklós: A gézengúzok meg az idegenforgalom, 1982.
- RÓNASZEGI Miklós: A Sánta Bölény, 1984.

RÓNASZEGI Miklós: Rájuk fújt az Isten, 1985.

TANDORI Dezső: Mesélj rólam, ha tudsz! 1984.

TEKNÓS Péter: A Vasfejű, 1985.

TÓKE Péter: Óriásvilág, 1985.

UDVARHELYI Dénes: Aquincumi elégia, 1982.

ZSIGRAY Julianna: Távoli fény, 1982.

IRODALOMJEGYZÉK

1. ANCSEL Éva: Történelem és alternatívák
Kossuth Kiadó, Bp. 1978.
2. ANDOR György: Kalandirodalom I.
Könyv és Nevelés, 1985. 4-5. sz. 186-189. p.
3. ANDOR György: Kalandirodalom II.
Könyv és Nevelés, 1985. 6. sz. 260-264. p.
4. ANDOR György: A tudományos-fantasztikus irodalom
Könyv és Nevelés, 1984. 6. sz. 247-253.p.
5. BALASSA Péter: Észjárások és formák
Tankönyvkiadó, Bp. 1985.
6. BARKÓ Endre: Hiradás a falu félmúltjáról
Könyv és Nevelés, 1982. 4-5. sz.
7. BÉLÁDI Miklós: Válaszutak /Tanulmányok/
Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp. 1983.
8. BÉLÁDI Miklós: Értékváltozások = A regényről
/Szerk.: Szerdahelyi István és Ungvári Tamás/
Kossuth Kiadó, Bp. 1986. 309-319.p.
9. CSULÁK Mihály: Egy fontos könyv köszöntése
Könyv és Nevelés, 1982. 3. sz. 127-128.p.
10. CSULÁK Mihály: Ifjúsági irodalom - iskolai nevelés
Tankönyvkiadó, Bp. 1969.
11. ERDŐDY János: A történelmi regény és a történelmi
folyamatosság érzése = Olvasó Ifjúság
/Vál., Szerk.: Rákai István/
Móra Könyvkiadó, Bp. 1972.

12. F. FIO LÁNÉ Komáromi Gabriella: A hetvenes évek ifjúsági regényei
Tankönyvkiadó, Bp. 1981.
13. F. KOMÁROMI Gabriella: Változatok az ifjúsági regényre /1976-80/ = VII. Szekszárdi tanácskozás: Az ifjúsági regény és olvasója
Magyar Írók Szövetsége Gyermek- és Ifjúsági Irodalmi Szakosztálya, Bp. 1981.
14. F. KOMÁROMI Gabriella: Mostoha fejezet századunk ifjúsági prózájából: A lányregény
Irodalomtörténet, 1985. 3.sz.
15. F. KOMÁROMI Gabriella: Keresgélő
Népszabadság, 1983. jan.19.
16. G. DONÁTH Blanka: A lányregény és a lányregénykorszak = Olvasó gyermekeink /Szerk.: Harsányi István/
Tankönyvkiadó, Bp. 1957.
17. H. SZÁSZ Annamária: A modern regény mesterei
Tankönyvkiadó, Bp. 1985.
18. HÁRS László: Lehetőség, létjogosultság, szükségesség = Olvasó ifjúság /Vál., Szerk.: Rákai István/
Móra Könyvkiadó, Bp. 1972.
19. HEGEDŰS Géza: Walker Scott öröksége = Olvasó ifjúság /Vál., Szerk.: Rákai István/
Móra Könyvkiadó, Bp. 1972.
20. HORGAS Béla - Levendel Júlia - Trencsényi László: A gyermekek másképpen olvasnak
Minerva, Bp. 1976.

21. ILLÉS György: Cimzett az ifjúság
Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó, Bp. 1985.
22. ILLÉS Sándor: A gyermekkor üzenete
Könyv és Nevelés, 1984. 4-5.sz. 184-186.p.
23. Irodalmi hármaskönyv
Gondolat Kiadó, Bp. 1967.
24. KESZTHELYI Tibor: A detektívtörténet anatómiája
Magvető Kiadó, Bp. 1979.
25. KIS Pintér Imre: Élmény és távolságtartás a legújabb
magyar prózában
= Alföld, 1976. 1.sz.
26. KOCOZH Ákos: Kaland és korszerűség
= Olvasó ifjúság /Vál., Szerk.: Rákai István/
Móra Kiadó, Bp. 1972.
27. KOLTA Ferenc: Kalendregény vagy kalandos regény?
Szabálytalan kritika Dékány András új könyvéről
/Kossuth Jajos tengerésze/
Jelenkor, 1965. 3.sz.
28. KOLTA Ferenc: Az ifjúsági regény korszerűségének
problémái = Olvasó ifjúság /Vál., Szerk.: Rákai
István/
Móra Könyvkiadó, Bp. 1972.
29. KOLTA Ferenc: Húsz év ifjúsági irodalma
= Élő irodalom /Tanulmányok a felszabadulás utáni
magyar irodalom köréből/ /Szerk.: Tóth Dezső/
Akadémiai Kiadó, Bp. 1969.

30. KOVÁCS Endre - Szerdahelyi István: Irodalomelméleti
alapfogalmak
Tankönyvkiadó, Bp. 1977.
31. KÖPECZI Béla: Történelmi regény - történelmi szemlélet
= Olvasó ifjúság /Vál., Szerk.: Rákai István/
Móra Könyvkiadó, Bp. 1972.
32. KULCSÁR - Szabó Ernő: A zavarbaejtő elbeszélés
Kozmosz Könyvek, Bp. 1984.
33. KULCSÁR - Szabó Ernő: Műalkotás - szöveg - hatás
Magvető Kiadó, Bp. 1987.
34. LEM, Stanislaw: A science fiction strukturális meghatározói
Helikon, 1972. 1. sz.
35. LENGYEL Balázs: Emancipáljuk-e a gyermekirodalmat?
Élet és Irodalom, 1973. márc. 17.
36. LENGYEL Balázs: Modernség az ifjúsági irodalomban
Olvasó ifjúság /Vál., Szerk.: Rákai István/
Móra Könyvkiadó, Bp. 1972.
37. LUKÁCS György: A történelmi regény
Magvető Kiadó, Bp. 1977.
38. MEZEI József: A magyar regény
Magvető Kiadó, Bp. 1973.
39. NÉMETH Tibor György: Nyolcadikba járni áprilisi tréfa
Könyv és Nevelés, 1983. 1.sz.
40. OZSVÁTH Sándor: Helyzetjelentés az ifjúsági irodalomról
Alföld, 1988. 12. sz.
41. POMOGÁTS Béla: A történelmi regény
Könyvtáros, 1969. 4. sz.

42. POMOGÁTS Béla: Történelmi regény és korszerűség
Tiszatáj, 1967. 5.sz.
43. PÓSA Zoltán: Beszélgetés Kárpáti Kamillal
Hiradó, 1988. 2. sz.
44. SÜKÖSD Mihály: Változatok a regényre
Gondolat Kiadó, Bp. 1971.
45. SÜKÖSD Mihály: Cimszavak a kortársi regényről
= A regényről /Szerk.: Szerdahelyi István és
Ungvári Tamás/
Kossuth Kiadó, 1986.
46. Társadalmi valóságunk képe mai prózánkban
/Rádióbeszélgetés./ Jelenkor, 1977. 7-8.sz.
47. SZEGEDY - Maszák Mihály: Rétegek a műalkotás jelenté-
sében és befogadásában
= Literatura, 1979. 1.sz.
48. TRENCSENYI László: A realizmus csapdája:
Könyv és Nevelés, 1982. 2. sz.
49. TRENCSENYI László: Kell a tigris!
Könyv és Nevelés, 1975. 6.sz.
50. TÜSKÉS Tibor: Élő múlt. Ifjúsági könyvek a magyar
történelemről
Könyvtáros, 1966. 9.sz.
51. VARGHA Balázs: Könyvek - kicsinyeknek
= Élet és Irodalom, 1973. márc. 10.
52. VERES András: Irodalom, politika, társadalmi igények
Literatúra, 1979. 1.sz.

53. A szociológiai szempontú tartalomelemzés néhány problémája
Literatúra, 1977. 3-4.sz.
54. VIDOR Miklós: Kamaszregények 1981-82.
Könyv és Nevelés, 1983. 4-5.sz.
55. WELLEK - Warren: Az irodalom elmélete /Ford.: Szili József/
Gondolat Kiadó, Bp. 1972.

IFJUSÁGI REGÉNYEK A NYOLCVANAS ÉVEK ELSŐ FELÉBEN

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
Az ifjúsági irodalom kutatásának helyzetéről	1.
A korosztályi sajátosságok és a korszerű tartalom művészi közölhetősége	7.
"Minden kor megteremti a maga sajátos stílusát, formáit, műfajait"	10.
A regény műformái az ifjúsági irodalomban	15.
A kaland szerepe a műfajteremtésben	16.
A kalandos regények: a robinzonád, az indiánregény és a kalandos utazás	19.
Kortárs alkotók mai tárgyú regényei, azaz ifjúsági társadalmi regények	26.
A lányregény útja a "kisvilág" ábrázolásától a tár- sadalmi problémák "részletgazdagabb" tükrözéséig	50.
A múltidézés irodalmi formái: a történelmi regény, az életrajzi regény és a félmúlt regényei	61.
Regényműfajok az érdekesség jegyében: a bűnügyi regény és a tudományos-fantasztikus regény	87.
Tárgulóban a hagyományos műfaji keretek /Összegezés/ Jegyzetek	96. 100.
Tárgyalt művek jegyzéke	108.
Irodalomjegyzék	111.